1
ސުމުއްވުލް އަމީރު އިބްރާހީމް ނާސިރު ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނުގެ ވެރިކަމުގައި ގެންގުޅުއްވި
ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުގެ ސަބަބުން ދިވެހި ޤައުމަށް ކުރި ފައިދާތައް
ލިޔުނީ
އާދަމް އަޙްމަދު (6206)
ދިވެހިބަހުގެ ޑިގްރީކޯހުގައި ފުރިހަމަ ކުރަންޖެހޭ ބައެއް ކަމުގައިވާ އަތްދަށު ތަޙުޤީޤު
ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤައުމީ ޔުނިވަރސިޓީ
ފެކަލްޓީ އޮފް އާޓްސް
މާލެ. ދިވެހިރާއްޖެ
14 މެއި 2017
8551 ލަފުޒު

2
އިޤުރާރު
މިއީ 2014 ވަނައަހަރުން ފެށިގެން 2017 ވަނައަހަރުގެ ޖޫންމަހުގެ ނިޔަލަށް އަޅުގަނޑު ފުރިހަމަ ކޮށްފައިވާ
ދިވެހިބަހުގެ ޑިގްރީކޯހުގެ މަސައްކަތް ތަކުގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ އެންމެބޮޑު މަސައްކަތް ކަމަށްވާ އަތްދަށު
ތަހުގީގުގެ މަސައްކަތެވެ. މި މަސައްކަތް ފުރިހަމަކުރުމަށް ޓަކައި މި މާއްދާއާއި ގުޅުންހުރި ލެކްޗަރަރުންގެ
އިތުރުން، އަޅުގަނޑު ނަގާފައިވާ މައުލޫއާ ގުޅުންހުރި މާއްދާތައް ކިޔަވައިދެއްވާ ލެކްޗަރަރުންގެ ފަރާތުން
މައުލޫމާތާއި ފަންނީ އެހީތެރިކަން ހޯދާފައި ވާނެއެވެ. އަތްދަށުތަހުގީގަށް ބޭނުންވާ ހުރިހާ މައުލޫމާތެއް ހޯދައި
މުޅި އެސައިންމަންޓް ލިޔެ އެކުލަވާލާފައިވާނީ އަޅުގަނޑުގެ އަމިއްލަ މަސައްލަތުން އަޅުގަނޑު އަމިއްލައަށެވެ.
އަދި މި މަސައްކަތް ނުވަތަ މަސައްކަތުގެ ބައެއްވެސް މަތީތައުލީމުދޭ އެއްވެސް އިންސްޓިޓިއުޓެއްގެ އެއްވެސް
ޕްރޮގްރާމަކަށް، އެއްވެސް ސިފައެއްގައި ހުށައަޅާފައެއް ނޯންނާނެއެވެ.
މިމަސައްކަތް ފުރިހަމަ ކުރުމަށް އެއްވެސް ފަރާތެއްގެ މަސައްކަތަކުން މައުލުމާތެއް ނަގާފައިވާނަމަ އެލިޔުމެއް
ނުވަތަ ފޮތެއް ލިޔުއްވި ފަރާތަކަށް ފުރިހަމައަށް ހަވާލާދީފައި ވާނެއެވެ.
މިއީ ތެދުވެރިކަމާއެކު ދީފައިވާ ތެދު މައުލުމާތު ކަމަށް އަޅުގަނޑު އިޤްރާރުވަމެވެ.
އާދަމް އާހްމަދު
30 0006206 އެޕްރީލް 2017

3
ޝުކުރު
މިފަދަ ބޮޑު މަސައްކަތެއް މިހާ ފުރިހަމައަށް ކޮށް ނިންމާލުމުގެ ހެޔޮ ތަޢުފީޤު ދެއްވިކަމަށްޓަކައި اله ސުބުހާނަހޫ
ވަތައާލާއަށް ހަމްދާއި ޝުކުރު ކުރަމެވެ. ބުރަމަސައްކަތް ގަދަހިތްވަރާއެކު ކާމިޔާބު ކުރުމުގެ ނަމޫނާ ދެއްކެވި
މިއުންމަތުގެ ނަބިއްޔާ މުޙައްމަދު ޞައްލަاله އަލައިހި ވަސައްލަމައަށް ސަލަވާތާއި ސަލާމް ލެއްވުންއެދި
ދުއާކުރަމެވެ. އަދި މިޞަލަވާތުގައި އިތުރު އެކަލޭގެފާނުގެ މިތުރު އާލުންނާއި އިތުރު އަސްޙާބުން ޝާމިލް
ކުރަމެވެ.
މި ބޮޑު އެހާމެ ބުރަ މަސައްކަތް ފުރިހަމަކާމާއެކު ކޮށް ނިންމާލުމުގައި ވަރަށްގިނަ ފަރާތްތަކެއްގެ އެއްބާރުލުމާއި
އެހީތެރިކަން ވަނީ ލިބިފައެވެ. އެހެންކަމުން މި ފުރުސަތުގައި އެ އެންމެހާ ފަރާތްތަކަށް ހިތުގެ އިހުލާސްތެރި
އެހޮދުއާ އާއި ޝުކުރު އަރިސްކުރަމެވެ. އެގޮތުން މިމަސައްކަތަށް އެންމެބޮޑު އެހީތެރިކަމެއް ވެދެއްވި
އެއްބޭފުޅަކީ އަޅުގަނޑުގެ ސުޕަވައިޒަރ އަލްފާޟިލާ އައިމިނަތު ޒާހިރު އެވެ. ފޫހިކަމެއް ވަރުބަލިވުމެއް ނެތި
އަޅުގަނޑު ބޭނުންވި ކޮންމެ ވަގުތެއްގައި ލަފަޔާއި އިރުޝާދު ދެއްވަމުން ގެންދެވީ ނުހަނު އިހްލާސްތެރި
ކަމާއެކުގައެވެ. އެހެންކަމުން ކާމިޔާބުކަމާއެކު މިމަސައްކަތް ނިންމާލުމަށް ޓަކައި ދެއްވި ލަފަޔާ އިރުޝާދު ތަކަށް
ޓަކައި އަޅުގަނޑުގެ ސުޕަވައިޒަރަށް އިޚްލާސްތެރި ކަމާއެކު ހިތުގެ ފުންމިނުން ޝުކުރު ދަންނަވަމެވެ.
އަޅުގަނޑުގެ އަތްދަށު ތަހުޤީގަކީ ތާރީޚީ ދިރާސާއަކަށް ވުމާއެކު މިދިރާސާގެ މަސައްކަތް ކުރިއަށް ގެންދިއުމުގައި
އަޅުގަނޑަށް ތާރީޚީ މޮޑިއުލްތައް ކިޔަވައިދެއްވި ޑރ. އަހުމަދު ޒަކީގެ ފަރާތްޕުޅުން ލިބުނު އެހީތެރިކަމަށް
ޓަކައި އެބޭފުޅާއަށް ހިތުގެ އިޚްލާސްތެރި ހެޔޮއެދުމާއި ޝުކުރު އަރިސްކުރަމެވެ.
އަޅުގަނޑުގެ މި ބޮޑު މަސައްކަތް ފުރިހަމަކުރުމަށް އެތައްދުވަހެއްގެ ގިނަވަގުތުތަކެއް ހޭދަކުރަމުން ދިޔައިރު
އެއްވެސް ޝަކުވާއެއް ފޫހިވުމެއް ނެތި މިމަސައްކަތުގައި އެހީތެރިކަމަކަށް އެދިއްޖެ ކޮންމެ ހިނދަކު

4
އެހީތެރިވެދެއްވައި މި މަސައްކަތުގައި އަޅުގަނޑު ހޭދަކުރި ގިނަވަގުތު ތަކުގައި އަޅުގަނޑާއިއެކު ހޭދަކޮށްދެއްވި
ކަމަށްޓަކައި އަޅުގަނޑުގެ އަންހެނުން ފަރީޝާ މުހައްމަދަށް މިފުރުސަތުގައި ވަރަށް ޚާއްޞަ ޝުކުރެއް
ދަންނަވަމެވެ.
ވަކިވަކިން ނަންތައް ފާހަގަ ކޮށްނުލެވުނު ނަމަވެސް މި މަސައްކަތުގައި އަޅުގަނޑަށް އެކިވަރުގެ އެހީތެރިކަން
ދެއްވި އެންމެހާ ފަރާތްތަކަށް ޖުމުލަގޮތެއްގައި ހިތުގެ ފުންމިނުން އިޚުލާސްތެރި ހެޔޮއެދުމާއި ޝުކުރު
ދަންނަވަމެވެ.

5
ފިހު ރިސް ތު
އި ގު ރާރު
....
.... 2
ޝު ކު ރު
....
.... 3
ދިރާސާ ގެ ހު ލާސާ / އެބްސް ޓް ރެކް ޓް
.... 9
1
ބާ ބު-
....
.... 10
ދިރާސާ ގެ ތަޢާ ރަ ފް
....
.... 10
ދިރާސާ ކު ރެވޭ މަ އްސަ ލައި ގެ ތައާ ރަ ފް
.... 10
ދިރާސާ ގެ ސު ވާލު
....
.... 12

6
ދިރާސާގެ ބޭނުން ނުވަތަ ޖަސްޓި ފިކޭޝަން
.... 13
ދިރާސާއިން ޙާސިލްކުރަން ބޭނުންވާ ލަނޑު ދަނޑި
.... 13
ޓާމްސް ތަކުގެ ތަފްސީލް
....
. 14
ބާބު- 2
....
.... 15
ލިޓްރޭޗަރ ރިވިއު
....
.... 15
ތަޢާރަފް
....
.... 15
ޤައުމުތަކަށް ޚާރިޖީގުޅުން މުހިއްމުވާ ސަބަބު
.... 16
ވެރިކަމުގެ ބާރުތައް އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ އަތްޕުޅުމައްޗަްށ އެރުން
.... 17
ޤައުމިއްޔަތު ޙަރުދަނާ ކުރުމަށް އެޅުއްވި ފިޔަވަޅުތައް
.... 20

7
ޒަމާނީ ތަޢުލީމު އާއްމުކުރެއްވުމަށް ކުރެއްވި މަސައްކަތް
.... 21
ބައިނަލަޤުވާމީ ފަރާތްތަކުގެ އެހީތެރިކަން ހޯއްދެވުން
.... 21
ބިދޭސީ ވިޔަފާރިވެރިންގެ ކިބައިން އިގްތިސާދު ސަލާމަތް ކުރެއްވުން
.... 23
ދިވެހިރާއްޖެ އިސްތިޢުމާރީ ބާރެއްގެ އަތްދަށުވުން
.... 24
އިސްތިޢުމާރީ ބާރުގެ ދަށުން މިނިވަންވުމަށް ކުރެއްވި މަސައްކަތް
.... 26
ބާބު- 3
....
.... 28
މެތޮޑޮ ލޮޖީ
....
.... 28
ތަޢާރަފް
....
.... 28
ރިސާޗް ޑި ޒައިން
....
.... 29

8
ސާން ޕަލްގެ ބަ ޔާން
....
..... 30
އިންސް ޓު ރޫމެ ންޓް
....
...... 32
ދިރާސާ ހެ ދިގޮ ތުގެ ބަ ޔާން
.... 32
ދިރާސާ ގެ ވެލިޑި ޓީ އާ އި ރިއަ ބި ލިޓީ
.... 33
ޑާ ޓާ އެނަލިސިސް
....
...... 33
ދިރާސާ ގެ ލިމި ޓޭޝަ ން
....
34
އޮބް ޖެ ކް ޓި ވިޓީ އޮ ފްދަ ސް ޓަ ޑީ
.... 35
ބާ ބު- 4
....
36...................................

9
ހޯދުންތައް...
.... 36
ތަޢާރަފް
....
.... 36
އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ ގުޅުންތައް
.... 37
ދިވެހިރާއްޖޭގެ މިނިވަންކަމަށް ކުރެއްވި މަސައްކަތް
.... 38
ވޯރާއިންގެ ކިބައިން ގައުމުގެ އިގްތިސާދު ސަލާމަތްކުރުމަށް ކުރެއްވި މަސައކަތް
.... 39
އެކިއެކި ކަންކަމުގައި ބައިނަލަގްވާމީ އެހީތެރިކަން ހޯއްދެވުން
.... 40
ބައެއްފަހަރު ޚާރިޖީކަންކަމުގައި ހަރުކަށިވެ ވަޑައިގަތުން
.... 41
ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުގެ ސަބަބުން ރާއްޖޭގެ ދާހިލީކަންކަމަށް ބާރުފޯރުވުން
.... 41
ހޯދުންތަކުގެ ޚުލާސާއެއް
....
42

10
ބާބު- 5
....
44............................
ޑިސްކަޝަން
....
.... 44
އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީގުޅުންތައް އޮތްގޮތް
.... 44
އިބްރާހީމް ނާސިރު ރާއްޖޭގެ މިނިވަންކަމަށް ކުރެއްވި މަސައްކަތް
.... 47
ވޯރާއިންގެ ކިބައިން ގައުމުގެ އިގްތިސާދު ސަލާމަތްކުރުމަށް ނާސިރުކުރެއްވި
މަސައްކަތް..................... 48
އެކިއެކި ކަންކަމުގައި ބޭރުގެ އެހީތެރިކަން ހޯއްދެވުން
.... 50
ބައެއްފަހަރު ޚާރިޖީ ކަންކަމުގައި މާބޮޑަށް ހަރުކަށިވެ ވަޑައިގަތުން
.... 52
ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުގެ ސަބަބުން ޤައުމުގެ ދާހިލީ ކަންކަމަށް ނުފޫޒުފޯރުން
.... 53
ނިންމުން
....
.... 54

11
ނިންމު މު ގެ ޚު ލާސާ
....
.... 54
ރެކޮ މެ ން ޑޭ ޝަ ން
....
.... 54
ހަ ވާލާ ލިސް ޓް
....
.... 56

12
ދިރާސާގެ ޚުލާޞާ (އެބްސްޓްރެކްޓް)
މިއީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ދެވަނަ ޖުމުހޫރިއްޔާގެ ފުރަތަމަ ރައީސް ސުމުއްވުލް އަމީރު އިބްރާހީމް ނާސިރު
ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނުގެ ވަރިކަމުގައި ގެންގުޅުއްވި ހާރިޖީ ސިޔާސަތުގެ ސަބަބުން ދިވެހިޤައުމަށް
ކުރިފައިދާތައް ހޯދާ ދިރާސާކުރުމަށް ކޮލިޓޭޓިވް އެޕްރޯޗް ބޭނުންކޮށްގެން ހަދާފައިވާ ދިރާސާއެކެވެ. ދިރާސާގައި
ބޭނުންކޮށްފައިވާނީ ޓެކްސްޓް އެނަލިސިސްއެވެ.
އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަން ކަމަށް މިދިރާސާގައި ބަލާފައިވާނީ އެމަނިކުފާނު ދިވެހިރާއްޖޭގެ
ސަރުކާރުގެ އެންމެއިސް މަޤާމު ކަމަށްވާ ބޮޑުވަޒީރުކަމާ ޙަވާލުވި ތާރީޚް ކަމަށްވާ 1957 އިން ފެށިގެން
ދިވެހިރާއްޖޭގެ ރައީސުލް ޖުމުހޫރިއްޔާގެ މަގާމުން ވަކިވެ ވަޑައިގެން އެމަނިކުފާނު ދިވެހިރާއްޖެ ދޫކުރައްވައި
ސިންގަޕޫރަށް ވަޑައިގެންނެވި ތާރީޚް ކަމަށްވާ 1978 އާ ދެމެދުގެ މުއްދަތެވެ.
މި ދިރާސާއިން އެނގުނުގޮތުގައި ޚާރިޖީ ގުޅުންތައް ދަމަހައްޓަން ދުނިޔޭގެ ބޮޑެތި ޤައުމުތަކުން
މަސައްކަތް ކުރާފަދައިން ދިވެހިރާއްޖެއިން ވެސް ވަނީ މަސައްކަތް ކޮށްފައެވެ. އެގޮތުން ބޭރުގެ ޤައުމު ތަކާއެކު

13
ގާތް ގުޅުމެއް ބޭއްވުމަށާއި އެޤައުމުތަކުގެ މަދަދާއި އެހީތެރިކަން ހޯދުމަށް ރާއްޖޭގެ ނިސްބަތުން އެކަށީގެން ވާ
މަސައްކަތް ތަކެއްކޮށް ކާމިޔާބުތަކެއް ހޯދާފައިވާކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ.
ދިރާސާ އަމާޒުކުރެވުނު ދުވަސްވަރު ކަމަށްވާ 1957 އިން 1978 އަށް ދިވެހިރާއްޖެ އޮތާ
އިނގިރޭސީންގެ ހިމާޔަތުގެ ނަމުގައި ވަރަށްބޮޑު އަޅުވެތިކަމެއްގައިކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. އެހެނީ
އިނގިރޭސީންގެ ޙިމާޔަތުގެ އެއްބަސްވުމުގެ ދެވެނަ މާއްދާގައިވާގޮތުން އިނގިރޭސީން މެދުވެރިވެގެން ނޫނީ
ދިވެހިރާއްޖެއާއި ބޭރުގެ އެއްވެސް ޤައުމަކާއެކު އެއްވެސް މުޢާމަލާތެއް ކުރުމަކީ މަނާކަމެކެވެ. ވުމާއެކު ހާލަތު
ތަންދީފައިއޮތީ ޚާރިޖީގުޅުންތައް ހަމައެކި އިނގިރޭސީންނާ އެކު ބޭއްވުމަށެވެ. އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި
އިނގިރޭސީންގެ މަދަދާއި އެހީތެރިކަން ވަރަށްބފުރިހަމައަށް ހޯއްދެވިކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. އަދި ހަމަ
އެފަދައިން އިނގިރޭސީންނާއެކު އެތައް ދަވަހެއްގެ ވާހަކަ ދެއްކުން ތަކަކަށްފަހު މަޑުމަޑުން އިސްތިޢުމާރީ
ބަރުތައް ދޫކުރަމުންގޮސް އެންމެ ފަހުން ދިވެހިރާއްޖެއަށް ފުރިހަމަ މިނިވަންކަން ލިބިފައިވަނީ އިބްރާހީމް
ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައެވެ. އަދި މިނިވަން ކަމުގެ އެއްބަސްވުމުގައި ދިވެހި ދަޢުލަތުގެ ފަރާތުން
ސޮއިކުރެއްވީވެސް އިބްރާހީމް ނާސިރުކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ.
ބާބު- 1
ދިރާސާގެ ތަޢާރަފް
ދިރާސާ ކުރެވޭ މައްސަލައިގެ ތަޢާރަފް

14
މިއީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ދެވަނަ ޖުމުހޫރިއްޔާގެ ފުރަތަމަ ރައީސް، ސުމުއްވުލް އަމީރު އިބްރާހީމް ނާސިރު
ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނުގެ ވެރިކަމުގައި ގެންގުޅުއްވި ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުތައް ބަލައި ހޯދައި އެ ސިޔާސަތު
ތަކުގެ ސަބަބުން ޤައުމަށް ފައިދާއެއް ކޮށްފައިވޭތޯ ބެލުމަށް ކުރާ ދިރާސާއެކެވެ.
އެގޮތުން މި ދިރާސާގައި އެމަނިކުފާނުގެ ކުރު ތަޢާރަފެއް ހިމެނޭނެއެވެ. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ބޮޑުވަޒީރެއްގެ
ޙައިޞިއްޔަތުން ޚާރިޖީގޮތުން ޤައުމަށް ކޮށްދެއްވި ޚިދުމަތްތަކަށް ބަލައިލާފައި ވާނެއެވެ. މީގެ އިތުރުން
ދިވެހިރާއްޖޭގެ ދެވަނަ ޖުމުހޫރިއްޔާގެ ފުރަތަމަ ރައީސްގެ ޙައިސިއްޔަތުން ބޭރުގެ ޤައުމުތަކާއެކު ބޭއްވި
ގުޅުންތަކާއި ކުރެއްވި މުޢާމަލާތް ތަކަށް ބަލައި ޤައުމަށް ލިބުނު ފައިދާތަކަކީ ނުވަތަ ގެއްލުމެއް ލިބިފައިވާނަމަ
އެ ގެއްލުމަކީ ކޮބައިތޯ ބަލާފައި ވާނެއެވެ.
މި ދިރާސާގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ދެވަނަ ޖުމުހޫރިއްޔާގެ ފުރަތަމަ ރައީސްގެ ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ
ޚާރިޖީ ގުޅުންތައް އޮތްގޮތް މިޒަމާނުގެ ދިވެހީންނަށް، ޚާއްސަކޮށް ކިޔަވާކުދިންނަށާއި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ތާރީޚަށް
ޝައުގުވެރިކަން ހުންނަ ފަރާތްތަކަށް ގެނެސްދީފައި ވާނެއެވެ. އަލީ ފަހުމީ އަޙްމަދު (2008) ހާމަކުރައްވާ
ގޮތުގައި 12 ޑިސެންބަރ 1957 ގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ބޮޑުވަޒީރުކަމާ ސުމުއްވުލް އަމީރު އިބްރާހީމް ނާސިރު
ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނު ހަވާލުވެ ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ބޮޑުވަޒީރުކަން 10 އަހަރު ވަންދެން ކުރެއްވުމަށްފަހު
ރާއްޖޭގެ ރައީސުލް ޖުމްހޫރިއްޔާކަމުގެ 5 އަހަރުގެ ދެ ދަޢުރު ފުރިހަމަ ކުރައްވައި ދިވެހިރާއްޖެ ދޫކުރައްވައި
1978 ގައި ސިންގަޕޫރަށް ވަޑައިގެންނެވި ދުވަހާ ޖެހެންދެން ހިނގާދިޔަ ވިއްސަކަށް އަހަރުގެ ތެރޭގައި
ދިވެހިރާއްޖެވާނީ ދުނިޔޭގެ ތަފާތު ޤައުމުތަކާއެކު އެކި ފެންވަރުގެ ޚާރިޖީ ގުޅުންތައް ބާއްވާފައެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި
އަވައްޓެރި ޤައުމުތަކުގެ އިތުރުން ދުނިޔޭގެ އެކި ކަންކޮޅުތަކުގައިވާ ގައުމުތަކާއެކު ވެސް ޚާރިޖީ ގުޅުންތައް
ބާއްވާފައި ވާނެކަމަށް ޤަބޫލް ކުރެވެއެވެ. ކަންމިހެން އޮތުމާއެކު މިދިރާސާގެ މައިގަނޑު މައްސަލައަކީ

15
ސުމުއްވުލް އަމީރު އިބްރާހީމް ނާސިރު ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނުގެ ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ
ގުޅުންތައް އޮތްނެތްގޮތް ދިރާސާކޮށް ހޯދުމެވެ.
އިނގިރޭސީންގެ ޙިމާޔަތުގެ އެގުރީމެންޓް ބާތިލު ކުރެއްވުމުގައި ސުމުއްވުލް އަމީރު އިބްރާހީމް
ނާސިރުގެ ދަޢުރުތަކަކީ ކޮބައިތޯ ބަލާ ދިރާސާ ކުރެވޭނެއެވެ. މީގެ އިތުރުންވެސް ދެކުނު ގަޑުބަޑުގައި ބޭރުގެ
އަތެއް ވޭތޯއާއި އެ މައްސަލަ ހައްލު ކުރުމުގައި ޚާރިޖީ އެހީތެރިކަމެއް ހޯއްދަވަން ޖެހިވަޑައި ގަތްތޯ އަދި އެފަދަ
އެހީތެރިކަމެއް ހޯއްދަވާފައި ވާނަމަ އެކަމުގެ ތަފްސީލް ވެސް މި ދިރާސާގައި ހޯދޭނެއެވެ. މީގެ އިތުރުން
މިނިވަން ޤައުމެއްގެ ޙައިޞިއްޔަތުން ދިވެހި ދަޢުލަތުގެ އާރާއި ބާރު ގަދަކުރުމަށް ޓަކައި އިބްރާހީމް ނާސިރު
ކުރައްވާފައިވާ ކަންތައްތައް ހޯދައި މިދިރާސާގައި ހިމެނޭނެއެވެ.
ދިރާސާގެ ސުވާލު
މި ދިރާސާ އަކީ ސުމުއްވުލް އަމީރު އިބްރާހީމް ނާސިރު ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނުގެ ވެރިކަމުގައި
އެމަނިކުފާނު ގެންގުޅުއްވި ޚާރިޖީ ސިޔާސަތު ތަކުގެ ސަބަބުން ދިވެހިޤައުމަށް ފައިދާތަކެއް ކުރިތޯ ބެލުމަށް
ކޮށްފައިވާ ދިރާސާއެކެވެ. އަދި އެއީ ކިހާމިންވަރެއްގެ އަގުހުރި ފައިދާތަކެއްތޯ ވެސް މިދިރާސާގައި ބަލާފައި
ވާނެއެވެ. އެގޮތުން މިދިރާސާގެ ސުވާލަކީ ސުމުއްވުލް އަމީރު އިބްރާހީމް ނާސިރު ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނުގެ
ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީގުޅުންތައް ބަދަހިކުރެއްވި ހެއްޔެވެ؟ މި ސުވާލަށް ޖަވާބު ހޯދުމުގެ ގޮތުން
އިތުރު ހަތަރު ސުވާލެއްގެ ޖަވާބު ހޯދުމުގެ މަސައްކަތް ދިރާސާގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭނެއެވެ.
-1 ސުމުއްވުލް އަމީރު އިބްރާހީމް ނާސިރު ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނު ދިވެހިރާއްޖޭގެ ވެރިކަމާ ޙަވާލުވެ
؟
ވަޑައިގެންނެވިއިރު ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ ގުޅުންތައް އޮތީ ކިހާ މިންވަރެއްގައިތޯއެވެ

16
-2 އެމަނިކުފާނުގެ ވެރިކަމުގައި ޚާރިޖީ ގޮތުން ޤައުމުތަކާމެދު އޮތްގުޅުން އިތުރަށް ބަދަހިކުރެއްވި ތޯއެވެ؟
-3 އެމަނިކުފާނު ގެންގުޅުއްވި ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުގެ ސަބަބުން ޤައުމަށް ލިބުނު އެންމެބޮޑެތި ފައިދާތަކަކީ
ކޮބައިތޯއެވެ؟
-4 އެމަނިކުފާނުގެ ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުގެ ސަބަބުން އެއްވެސް ވަރެއްގެ ގެއްލުމެއް ދިވެހިޤައުމަށް
ލިބިފައިވޭތޯއެވެ؟
ދިރާސާގެބޭނުން ނުވަތަ ޖަސްޓިފިކޭޝަން
ދިވެހިރާއްޖެއަކީ އުފެއްދުންތެރިކަން ކުޑަ ޤައުމެއްކަން އަޅުގަނޑުމެން އެންމެންވެސް ޤަބޫލް
ކުރަމުއެވެ. ވީއިރު ޒަރޫރީ ބޭނުންތައް ފުއްދުމަށް ބޭނުންވާ އެކިއެކި ތަކެއްޗާއި ވަސީލަތްތައް ހޯދާފައިވާނީ
ބޭރުގެ އެކިއެކި ފަރާތްތަކުގެ މަދަދާއި އެހީތެރިކަމާ ލައިގެން ކަމަށް ޤަބޫލް ކުރެވެއެވެ.
އެހެންކަމުން މިދިރާސާގެ ބޭނުމަކީ އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖެ އާއި ބޭރުގެ
ޤައުމުތަކާއެކު އުފެދި ކުރިއަރަމުން ދިޔަ، އަދި ބައެއްފަހަރު ކޮންމެވެސް ވަރެއްގެ ހީނަރުކަމެއް ލިބިގެން
ގޮސްފައިވާ ޚާރިޖީ ގުޅުންތަކުގެ އެންމެ ފުރިހަމަ ތެދު މައުލޫމާތު ހޯދައި މިޒަމާނުގެ ދިވެހީންނަށް އެ
މަޢުލޫމާތުތައް ހާމަ ކޮށްދިނިމެވެ. މި ދިރާސާގެ ސަބަބުން އަދުގެ ޒުވާނުންނަށާއި އަންނަންއޮތް ޖީލުތަކަށް
އެމަނިކުފާނުގެ ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ ގުޅުންތައް އޮތްނެތްގޮތް ސާފުވެގެން ދާނޭކަމަށް އުންމީދު

17
ކުރަމެވެ. އޭގެސަބަބުން ރާއްޖޭގެ ތާރީޚް ކިޔަވާކުދިންނާއި ކިޔަވައިދޭ ފަރާތްތަކަށް ސުމުއްވުލްއަމީރު އިބްރާހީމް
ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖެއާއި ބައިނަލަޤުވާމީ މުޖުތަމައާއި ދެމެދު އޮތްގުޅުން ރަނގަޅަށް އެނގި
ތެދުމައުލޫމާތު ހިއްސާކުރެވޭނެއެވެ.
ދިރާސާއިން ޙާޞިލްކުރަން ބޭނުންވާ ލަނޑުދަނޑި
މިޒަމާނުގެ ދިވެހީންނަށް ސުމުއްވުލް އަމީރު އިބްރާހީމް ނާސިރު ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނުގެ
ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީގުޅުންތައް އޮތްނެތްގޮތް ހާމަކޮށްދޭން ޖެހެއެވެ. މިދެންނެވި ގުޅުންތަކުގެ
ތެރޭގައި ވަރަށް ކުދިކުދި މައްސަލަ ތަކުންފެށިގެން ރާއްޖޭގެ ދާޚިލީ މިނިވަންކަމާ ގުޅުންހުރި ބޮޑެތި މައްސަލަ
ތަކުގައި ބޭރުގެ ބޮޑެތި ބާރުތަކާއެކު ތަފާތު މުޢާމަލާތްތައް ކުރެވިފައިވާނޭ ކަމަށް ލަފާކުރެވެއެވެ. ނަމަވެސް
ސުމުއްވުލް އަމީރު އިބްރާހީމް ނާސިރު ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނުގެ ވެރިމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ
ގުޅުންތައް އޮތްނެތްގޮތް ދެނެގަތުމަށް ހެދިފައިވާ ހާއްޞަ ދިރާސާއެއް މިހާތަނަށް ފެންނާކަށް ނެތެވެ. ތަފާތު
ސަބަބުތަކާ ހުރެ އެމަނިކުފާނުގެ ވެރިކަމުގައިވެސް ޚާރިޖީގުޅުންތައް ގޯސްވެ ޤައުމު ނުތަނަވަސް ކަމަކަށް
ދާންޖެހޭ ފަދަ ހާލަތްތަކެއް މެދުވެރި ވެފައިވާކަން ހާމަވާފަދަ ވާހަކަތައް ބައެއް ލިޔުންތެރީންގެ ފޮތްތަކުން
ފެންނަން ހުރުމާއެކު، މިކަމާބެހޭ ހާއްސަ ދިރާސާއެއް ހަދައިގެން ސުމުއްވުލް އަމީރު އިބްރާހީމް ނާސިރު
ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނުގެ ވެރިމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ ގުޅުންތައް އޮތްނެތްގޮތް ދެނެގަންނަން ޖެހެއެވެ.
އަދި އެމަނިކުފާނުގެ ވެރިމުގައި ޚާރިޖީ ގުޅުންތައް ހީނަރުވެފައި ވޭތޯއާއި ހީނަރު ވީނަމަ އެކަމުގެ ސަބަބުތައް
ވެސް ދިރާސާކޮށް ހޯދަން ޖެހެއެވެ.
ދިރާސާގައި ބޭނުންކޮށްފައިވާ ޓާމްސްތަކުގެ ތަފްސީލް
މި ބައިގައި މި ހިމަނާލަނީ ދިރާސާގެ ސުވާލުގައި ބޭނުންކޮށްފައިވާ ލަފުޒުތައް މިދިރާސާގައި މާނަކުރާގޮތެވެ.

18
''ސު ''
މުއްވުލް އަމީރު އިބްރާހީމް ނާސިރު ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނު ވެލާނާގޭ އިބުރާހީމް ނާސިރު ނުވަތަ
ދިވެހިރާއްޖޭގެ ދެވަނަ ޖުމުހޫރިއްޔާގެ ފުރަތަމަ ރައީސް އަލްފާޟިލް އިބްރާހީމް ނާސިރު ރަންނަބަނޑޭރި
ކިލެގެފާނު.
''ދި '' ''ދި ''
ވެހިރާއްޖޭ އިންޑިޔާކަނޑުގައިވާ ޖަޒީރާ ޤައުމެއްކަމަށްވާ ވެހިރާއްޖެ އިނގިރޭސި ބަހުން ލިޔާނަމަ
Maldives'' ''އެވެ. ނުވަތަ ހއ. ތުރާކުނުން ފެށިގެން ސ. ގަމާއި ދެމެދުގެ ހުރިހައި އަތޮޅަކާއި ރަށެއް
އަދި ގިރިފަޅާއި ކަނޑުތައް ހިމެނޭ ގޮތުގައި އޮންނަ ގައުމެއް.
''ވެ ''
ރިކަން ދިވެހިދައުލަތް ހިންގުމުގެ އެންމެމަތީ މަޤާމު.
''ޚާ ''
ރިޖީ ސިޔާސަތު ދުނިޔޭގެ އެހެން ޤައުމުތަކާ ދެމެދު އޮންނަ ގުޅުން. ނުވަތަ އެ ޤައުމުތަކާ ގުޅުންހުރި
ކަންކަމުގައި އަމަލުކުރާ ގޮތް.
''ފަ ''
އިދާ ތަފާތު ގޮތްގޮތުން ކުރާ ނަފާ. ލިބިފައިވާ ނުވަތަ ހޯދިފައިވާ ލާބަ ނުވަތަ މަންފާ.
''އި '' /
ނގިރޭސީން އިނގިރޭސި ވިލާތް (ޔުނައިޓެޑް ކިންގްޑޮމް) ގެ މުޅިދައުލަތް އިނގިރޭސި ރާނީގެ
ރަސްކަމުގެ ބާރުގެ ދަށުގައިވާ ހުރިހާ މުދަލާއި ވަސީލަތްތައް
''ވޯ '' / ''ވޯ ''
ރާއިން ރާ ވިޔަފާރިވެރިން އިންޑިޔާގެ ބޮންބޭއަށް ނިސްބަތްވާ މުސްލިމު ވިޔަފާރިވެރިން ތަކެއް
ބާބު- 2
ލިޓްރޭޗަރ ރިވިއު

19
ތަޢާރަފް
މިދިރާސާ އަމާޒު ކުރާނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ދެވަނަ ޖުމުހޫރިއްޔާގެ ފުރަތަމަ ރައީސް ސުމުއްވުލް އަމީރު
އިބްރާހީމް ނާސިރު ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނުގެ ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ ގުޅުންތައް އޮތްނެތްގޮތުގެ
މައްޗަށެވެ. އެހެންކަމުން ދިރާސާ ކުރުމަށް ބޭނުންވާ މައުލޫމާތު ހުށައެޅުމުގައި އެންމެ ފުރަތަމަ ހިމަނާލާފައިވާނީ
ދިރާސާ އަމާޒު ކުރެވޭ ފަރާތް ކަމަށްވާ އިބަރާހީމް ނާސިރާބެހޭ ކުރު މައުލޫމާތު ކޮޅެކެވެ. އެއަށްފަހު
ގެނެސްދީފައި ވާނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ވެރިކަމުގެ ބާރުތައް އެމަނިކުފާނުގެ އަތްޕުޅުމައްޗަށް އެރި ގޮތުގެ
މައުލޫމާތުތައް ހިމެނޭ ލިޔުންތަކުން ނަގާފައިވާ މައުލީމާތު ތަކެވެ. ތިންވަނަ ބައިގައި ހިމަނާލާފައި ވާނީ ބޭރު
ގައުމުތަކުގެ އެހީތެރިކަމާއި ލައިގެން ގައުމިއްޔަތު ހަރުދަނާކުރުމަށް އަޅާފައިވާ ފިޔަވަޅަތައް ހާމަކޮށްދޭ
ލިޔުންތަކުން ނަގާފައިވާ މުހިއްމު ވާހަކަތަކެވެ. އަދި ތައުލީމީ ދާއިރާއަށާއި ސިއްހީ ދާއިރާއަށް ބޭރުގެ
އެހީތެރިކަން ލިބިފައިވާ މިންވާރު އަންގައިދޭ ލިޔުންތަކުން މައުލޫމާތު ނަގާފައިވާނެއެވެ. ހާރިޖީ ސިޔާސަތުގައި
ވިޔަފާރިއަކީ ވަރަށް އިސް ދައުރެއް އަދާކުރާ ދާއިރާއެކެވެ. އެހެން ކަމުން ބައެއް ގައުމުތަކުގެ ވެރިން
ގެންގުޅުއްވާފައިވާ ބައިނަލަގުވާމީ ވިޔަފާރީގެ އުސޫލުތަކާއި އިބްރާހީމް ނާސިރު ގެންގުޅުއްވި ބައިނަލަގްވާމީ
ވިޔަފާރީގެ ގުޅުންތަކުގެ މައްޗަށް ބަލައިލާ ލިޔުއްވާފައިވާ ލިޔުންތަކުން މައުލޫމާތު ހިމަނާފައި ވާނެއެވެ.
ލިޓްރޭޗަރ ރިވިއުގެ އެންމެ ފަހުބައިގާ ހިމަނާފައިވާނީ ބޭރުގެ އަޅުވެތިކަމަށް ދިއުމާއި އެފަދަ އަޅުވެތިކަމަކުން
ސަލާމަތް ވުމުގައި ގެންގުޅެފައިވާ ހާރިޖީ ގުޅުންތަކު މައުލޫމާތު ހާމަވާ މައުލޫމާތު ތަކެވެ.
ޤައުމުތަކަށް ޚާރިޖީގުޅުން މުޙިއްމުވާ ސަބަބު
ދުނިޔެއަކީ ބޮޑު އެއް މުޖުތަމައު އެކެވެ. ހާއްސަކޮށް ތަރައްގީވެ ކުރިއަރަމުން އަންނަ ޒަމާނެއްގައި
އެއްވެސް ގައުމަކަށް އެކަހެރިވެ ވަކިވެގެން ނޫޅެވޭނެއެވެ. ދުނިޔޭގެ ނުފޫޒުގަދަ ބޮޑެތި ގައުމުތަކުގެ އަތްދަށުނުވެ

20
މިނިވަން ކަންމަތީ ދެމިއޮތުމަށް ވެސް ގިނަ ގައުމުތަކާއެކު ގާއިމުކޮށްފައިވާ ހާރިޖީ ގުޅުންތަކަކީ ވަރަށް މުހިއްމު
ކަމެއްކަމަށް މުފައްކިރުން ވިދާޅުވެއެވެ. އެން. ޖަޔަޕަލަން (2001) ވިދާޅުވާގޮތުގައި އަދުގެ ދުނިޔޭގައި
ގައުމުތަކުގެ ސަލާމަތާއި ރައްކާތެރިކަމަށް ޓަކައި ހަރުދަނާ ފޮރިންޕޮލިސީއެއް ގެންގުޅުން ވަރަށް މުހިއްމެވެ.
ހާއްސަކޮށް މިނިވަން ގައުމެއްގެ ގޮތުގައި ދެމިއޮތުމަށް ޓަކައި އެހެން ގައުމުތަކާއެކު ހަރުދަނާ ގުޅުމެއް ބާއްވަން
ޖެހެއެވެ. އެހެންކަމުން ދުނިޔޭގެ އެހެން ގައުމުތަކާއެކު ހަރުދަނާ ގުޅުމެއް ބޭއްވުމަކީ ކޮންމެ ގައުމަކަށްވެސް
ވަރަށް މުހިއްމު ކަމެއްކަން ފާހަގަ ކުރެވެއެވެ. ގްލެން ޕަލްމަރ އެންޑް ޓީ. ކްލިފްޓަން މޯރގަން (2006)
ބަޔާންކުރައްވާ ގޮތުގައި ހަރުދަނާ ޑިމޮކްރަސީއެއް ހިންގަން ބޭނުންނަމަ ހަރުދަނާ ފޮރިން ފޮލިސީއެއް
ތަންފީޒްކުރަން ޖެހެއެވެ. އެހެނީ ބޭރުގެ ނުފޫޒުގަދަ ގައުމުތަކުން އެހެން ގައުމުތަކުގެ ދާހިލީ ކަންކަމާ ނުބެހިއެއް
ނުތިބޭނެއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންނަށް އަދުގެ ދުނިޔޭންވެސް އެފަދަ އެތައް ކަންތައްތަކެއް ފެންނަމުން ދެއެވެ. އަދި
ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސިޔާސީ ކަންކަމުގެ ތެރެއަށް ބޭރުގެ ފަރާތްތަކުން ވަރަށް ފާޅުކަންބޮޑު ގޮތެއްގައި ނުފޫޒު
ފޯރުވަމުން ދާތަން ފެނެއެވެ. އެއްވެސް ގައުމަކީ އެގައުމެއް އެކަނި އެކަހެރިން އޮވެވޭނެ ގައުމެއް ނޫނެވެ.
އެހެން ގައުމުތަކުގެ މަދަދާއި އެހީތެރިކަން އެކި ސިފަސިފައިގާ ހޯދައިގެން މެނުވީ ބަވަނަވަމުންދާ ދުނިޔޭގައި
ފައިތިލަ ސާބިތެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އެން. ޖަޔަޕަލަން (2001) ބަޔާންކުރައްވާ ގޮތުގައި އެއްވެސް ގައުމަކީ
އެކަނި އުޅެވޭނެ ގައުމެއްނޫނެވެ. އެހެން ގައުމުތަކުން ގެންގުޅޭ ހަރުދަނާ އުސޫލުތައް ބަލައިގަނެ އެ
އުސޫލުތަކަށް ތިމާމެން ތަބާވާން ޖެހޭނެއެވެ. ދެވަނަ ބޮޑުހަނގުރާމަ އަށްފަހު ޖަވާހިރުލާލު ނެހުރޫ ވަނީ
1944ގައި އާސަފް އަލީ އިންޑިއާއިން އެމެރިކާއަށް ކަނޑައަޅާ ސަފީރެއްގެ ގޮތުގައި ހަމަޖައްސާފަ އެވެ. އަދި
އިންޑިޔާއާއި އެމެރިކާއާ ދެމެދު ސިޔާސީގުޅުން ވަރުގަދަ ކުރަން ފެށިއެވެ. މިގޮތަށް ބާރުގަދަ ގައުމުތަކާއެކު
ސިޔާސީގުޅުން ގާއިމުކުރުމަކީ މިނިވަންކަން މަތީ ގައުމު ދެމިއޮތުމަށް ލިބޭ ވަރަށްބޮޑު ބާރެކެވެ. ގްލެން
ޕަލްމަރ އެންޑް ޓީ. ކްލިފްޓަން މޯރގަން (2006) ބަޔާންކުރައްވާ ގޮތުގައި ފޮރިންޕޮލިސީއަކީ ގައުމުތަކުން

21
ހާސިލްކުރަން ބޭނުންވާ ލަނޑުދަނޑިތައް ހާސިލްކުރުމަށް ބޭނުންކުރާ ޓޫލެކެވެ. އެހެންކަމުން ހާއްސަ ދަނޑިވަޅު
ތަކުގައި ފޮރިންޕޮލިސީއަށް އިތުރަށް ސަމާލުވެ އިސްކަންދޭން ޖެހެއެވެ.
ވެރިކަމުގެ ބާރުތައް އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ އަތްޕުޅުމައްޗަށް އެރުން
އިލްހާމު މުހައްމަދު (2009) ހާމަކުރައްވާ ގޮތުގައި އިބްރާހިމް ނާސިރު ތައުލީމު ހާސިލުކުރެއްވީ
މަދަރުސަތުއް ސަނިއްޔާއިން ނެވެ. އެއީ މިހާރުގެ މަޖީދިއްޔާ ސްކޫލެވެ. މަދަރުސަތުއް ސަނިއްޔާއިން ކިޔަވާ
ނިންމެވުމަށްފަހު 1969 ގައި ސިލޯނަށް ވަޑައިގެން ސިލޯނުންވެސް ތަޢުލީމު ހާސިލު ކުރެއްވިއެވެ. އަލީ ހަފުމީ
އަހުމަދު (2012) ހާމަކުރައްވާ ގޮތުގައި ސުމުއްވުލް އަމީރު އިބްރާހީމް ނާސިރު ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނަށް
ބޮޑުވަޒީރުކަން ލިބިވަޑައިގަތީ މުޙައްމަދު ފަރީދުގެ ރަސްކަމުގައެވެ. އެއީ އިނގިރޭސީންގެ ނުފޫޒު ދިވެހިރާއްޖޭގެ
މައްޗަށް ގަދަވެފައިވާ ދުވަސްވަރެކެވެ. ދިވެހިރައްޖޭގެ ބޮޑުވަޒީރުކަމުގެ މަޤާމުގައި އެއިރު ހުންނެވި ސުމުއްވުލް
އަމީރު އިބްރާހީމް ފާމުލަދޭރި ކިލެގެފާނުގެ ޞިއްޙީ ހާލުކޮޅު ހުރިގޮތުން 11 ޑިސެންބަރ 1957 ގައި
އިސްތިއުފާ ދެއްވުމުންނެވެ. ހަމަ މިދުވަހު ހަވީރު ރަދުންގެ އަމުރުފުޅަށް ރައްޔިތުންގެ މަޖްލީހުގެ ޚާއްޞަ
ޖަލްސާއެއް ބޭއްވުނެވެ. މިމަޖްލީހަށް ކިލެގެފާނުގެ އިސްތިއުފާގެ މައްސަލަ ހުށަހެޅުނެވެ. މަޖްލީހުގެ އިއްތިފާގުން
ފާސްވީ އިސްތިއުފާ ޤަބޫލު ކުރުމަށެވެ. ދެންނެވި ދިޔަ ރައްޔިތުންގެ މަޖްލީހުގައި އޮނަރަބަލް އިބްރާހީމް ޝިހާބު
ހުށަހަޅުއްވާ ކުނޑިގޭ އަލްފާޟިލް ޢަބްދުއްލަޠީފު ތާއީދު ކުރައްވައިގެން އަލްފާޟިލް އިބްރާހީމް ނާޞިރު
ބޮޑުވަޒީރަކަށް ޢައްޔަން ކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި އެކަމުގެ ޤާނޫނީ ލަފާ ކީރިތި މަހާރަދުންނަށް ދަންނަވައިފިއެވެ.
ކީރިތި މަހާރަދުން މިކަން ޤަބޫލު ކުރެއްވުމުން ޞާޙިބުއް ސަޢާދާ އަލްފާޟިލް އިބްރާހީމް ނާޞިރު ދިވެހިރާއްޖޭގެ
ބޮޑުވަޒީރަކަށް ވީއެވެ. މިހާ ހިސާބުން އެމަނިކުފާނުގެ ނަންފުޅަކީ ޞާޙިބުއްދައުލާ އަލްފާޟިލް އިބްރާހީމް
ނާޞިރު ކަމުގައި ހަމަޖެހިއްޖެއެވެ. އެމަނިކުފާނު ވަޒީރުލްއަޢުޡަމް (ބޮޑުވަޒީރު) ކަމުގެ ޤާނޫނީ ހުވާ ކުރެއްވީ

22
މަތިގެއަށް އެއްކުރެވުނު ޚާއްޞަ މަޖްލީހެއްގައި ކީރިތި މަހާރަދުންގެ ކުރިފުޅު މަތީގައެވެ. އެ މަޖުލީހުގައި އެ
މަނިކުފާނުންގެ ކެބިނެޓުގެ މެންބަރުންވެސް ހުވާ ކުރިއެވެ. ބޮޑުވަޒީރުކަމުގެ ހުވާ ކުރެއްވީ 12 ޑިސެމްބަރު
1957 ގައެވެ. އަހުމަދު ޝާކިރު (2006) ބަޔާން ކުރައްވާ ގޮތުގައި އިބްރާހިމް ފާމްލަދޭރި ކިލެގެފާނު
ބޮޑުވަޒީރު ކަމުން އިސްތިޢުފާ ދިނުމާގުޅިގެން އެމަޤާމަށް 12 ޑިސެމްބަރ 1957 ގައި ހ. ވެލާނާގޭ
އިބްރާހިމް ނާސިރު އައްޔަން ކުރެއްވިއެވެ. އޭރު ދިވެހިރާއްޖޭގެ އިސް މަޤާމުތަކުގައި ތިއްބެވި ވެރީންނަށް
ބިރުދައްކައިގެން ނާއި ހަދިޔާ ބަދިޔާ ދީގެން ދިވެހިރާއްޖެއިން އިނގިރޭސީން ބޭނުންވި ހިސާބަކުން ބޭނުންވާ
ބޮޑުމިނެއްގެ ބިން ބޭނުން މުއްދަތަކަށްވަނީ އިނގިރެސީން ކުއްޔަށް ހިފާފައެވެ. މުހައްމަދު އިބްރާހީމް ލުތުފީ
(2011) ހާމަ ކުރައްވާގޮތުގައި އައްޑޫއާއި ދެކުނުގެ ތިން އަތޮޅުގެ މައްސަލަ ހަމަޖެއްސެވުމަށް އެކަމުގައި
އިސްވެ ހަރަކާތްތެރިވާނޭ މީހަކު ހޯދުމަށް ރާއްޖޭގެ ރައްޔިތުންގެ މެދުގައި ނެގުނު އާއްމު ވޯޓަކުން އެކަން
ކުރުމަށް ހޮވިވަޑައިގަތީ އޭރުގެ ބޮޑުވަޒީރު އަލްފާޟިލް އިބަރާހީމް ނާސިރެވެ. މުހައްމަދު އިބްރާހީމް ލުތުފީ
(2011) އިތުރަށް ވިދާޅުވާގޮތުގައި ދެކުނުގައި، ދައުލަތާ ދެކޮޅަށް އުފެދިގެންއުޅޭ ޙަރަކާތްތައް ހަމަޔަކަށް
އެޅުވުމަށް ރައްޔިތުންގެ އާއްމު ވޯޓަކުން އަލްފާޟިލް އިބްރާހީމް ނާސިރު ހޮއްވެވުމާ ގުޅިގެން އޭރުގެ
ރައްޔިތުންގެ މަޖުލިހުންވެސް އެމަނިކުފާނަށް ނުހަނު އިޙުތިރާމާއި އިއްޒަތް އެރުވިއެވެ. އަދި ރައްޔިތުންގެ
ހޮއްވެވުމަކީ މަޖުލިހުގެވެސް ހޮވުން ކަމުގައި ޤަބޫލުފުޅު ކުރައްވައި ދެކުނުގެ މައްސަލަ ހައްލުކުރުމުގެ
ހުރިހާބާރެއް ބޮޑުވަޒީރު އިބްރާހީމް ނާސިރަށް އެރުވިއެވެ. ބައެއްފަހަރަށް މިގޮތަށް ބޮޑެތި ބާރުތަށް އަތަށް
އެރުމުން ހަރުކަށިކަން ކުރިއަށްނެރެ ކަންކަމުގައި މަޝްވަރާ ކުރުމެއްނެތި ޤައުމީ މަސްލަހަތު ހުންނަ ބޮޑެތި
ކަންކަމުގައި ގޮތްނިންމުމަކީ އޭގެ ސަބަބުން ނުބައި ނަތީޖާއެއް ނުކުމެދާނެ ކަންކަމެވެ. ޔުކިނޯރީ ކޮމިން
(2007) ބަޔާންކުރައްވާ ގޮތުގައި ޤައުމީ މަސްލަހަތާ ގުޅުންހުންނަ ބޮޑެތި ކަންކަމުގައި ގޮތްނުންމުމުގެ ބާރު
ނޭޝަނަލް ސެކިޔުރިޓީ ކައުންސިލްގެ އަތުގައި އޮތުމަކީ ރައްކާތެރި ގޮތެކެވެ. އެމެރިކާ އާއި ޗައިނާ ފަދަ ބޮޑެތި

23
ޤައުމުތަކުގައިވެސް ޤައުމީ ސަލާމަތާ ގުޅުންހުރި ބޮޑެތިކަންކަމުގައި ގޮތް ނިންމޭނީ ސްޓޭޓް ޑިޕާޓްމަންޓްގެ
އޮފިސަލުންނާއި އެން.އެސް.ސީގެ ލަފާގެމަތިން އެފަރާތުގެ ރުހުމާ ލައިގެންނެވެ. އަދި ކެނެޑީ އެން.އެސް.ސީގެ
ބޭނުން ހިފީ ނަމެއްގައި ކަމަށާއި ބޮޑެތިކަންކަމުގައި ލަފާހޯއްދެވީ އެބޭފުޅާގެ މަދު އަދަދެއްގެ އަރިސްބޭފުޅުންގެ
އަރިހުން ކަމަށާއި އެން.އެސް.ސީ އިން އެބޭފުޅާއަށް މާބޮޑަށް އިތުބާރުކޮށް ބޭނުން ކޮންމެގޮތަކަށް ޚާރިޖީ
ކަންކަމުގައި ގޮތް ނިންމުމުގެ ބާރު ދެއްވުމުން ނަތީޖާ ފެނުނީ ވަރަށް ހިތިގޮތަކަށް ކަމަށްވެސް ބަޔާން
ކުރައްވާފައި ވެއެވެ.
ޤައުމިއްޔަތު ޙަރުދަނާކުރެއްވުމަށް އެޅުއްވި ފިޔަވަޅުތައް
އަހުމަދު ޝާކިރު (2006) ހާމަކުރައްވާ ގޮތުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގައި އުފެދުނު ދަޢުލަތާ ދެކޮޅު އެންމެ
ބޮޑު ޙަރަކާތް ކަމަށްވާ އައްޑޫ މައްސަލަ ވަރަށް ބޮޑުވެ، އުތުރުގެ ހަތަރު އަތޮޅު ދިވެހިރާއްޖޭގެ މައި ސަރުކާރާ
ވަކިވެ އިނގިރޭސީންގެ އެހީތެރިކަމާއެކު ވަކި ދަޢުލަތެއް ހަދައިގެން ހަތަރު ވަރަކަށް އަހަރު ވެރިކަން ކޮށްފައި
ވަނިކޮށް އިބްރާހީމް ނާސިރު އިސްވެ ހުންނަވައިގެން ވަރަށް ހިކުމަތްތެރި ކަމާއެކު އެމައްސަލަ ހައްލު
ކުރެއްވިއެވެ. ވޯރާއިންގެ އަތުގައި އޮތް ދިވެހި އިގްތިޞާދު 100 އަހަރަށްފަހު އަނބުރާ ދިވެހީންގެ ބާރުގެ

24
ދަށަށް ގެނައުމަށް އިބްރާހިމް ނާސިރު ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނު އެޅުއްވި ޙަރުދަނާ ފިޔަވަޅު ތަކަކީ ވަރަށް
ބޮޑަށް ފާހަގަކުރެވޭ މުހިއްމު ފިޔަވަޅުތަކެކެވެ. އަބްދުލް ޙަކީމު ހުސައިންމަނިކު (2000) ހާމަކުރައްވާ ގޮތުގައި
ދިވެހި ރާއްޖޭގެ ވެރީންނަށް ވޯރާއިން އައީ ރިޝްވަރު ދެމުންނެވެ. މިގޮތުން ވޯރާއިން ބޭނުން ކޮންމެގޮތަކަށް
ރާއްޖޭގައި ވިޔަފާރި ކުރުމުގެ ހުރިހާބާރެއް ދިޔައީ ހޯދަމުންނެވެ. ނަމަވެސް އިބްރާހިމް ނާސިރު ރަންނަބަނޑޭރި
ކިލެގެފާނު ދިވެހިރާއްޖޭގެ ރައީސުލް ޖުމްހޫރިއްޔާ ކަމާއި ހަވާލުވި ހިސާބުން ފެށިގެން ވޯރާއިން ދިވެހި
ދަޢުލަތުގެ ވެރީންނަށް ފޮނުވަމުން ގެންދިޔަ ހަދިޔާގެ ދޮލަނގު (ރިޝްވަތު) ޤަބޫލު ނުކޮށް އަނބުރާ ފޮނުވާލަން
ފެއްޓެވިއެވެ. އިބްރާހީމް ނާޞިރުގެ ބޮޑުވަޒީރު ކަމުގައި ގެންނެވި ކުރިއެރުން ތަކުގެ ތެރޭގައި ހުޅުލެއާއި
ވިލިގިލީގައި ތިބި ގިރާވަރު މީހުން މާލެއަށް ބަދަލުކުރެއްވުމާއި، ހުޅުލޭގައި އެއަރޕޯޓެއްގެ ހެދުމުގެ މަސައްކަތް
ފާހަގަ ކުރެވެއެވެ. ހުޅުލޭގައި އެއަރޕޯޓް ހެދުމުގެ މަސައްކަތް ފެއްޓެވީ 4 އެޕްރީލް 1960 ގައެވެ.
ޒަމާނީ ތައުލީމު އާއްމުކުރުމަށް ކުރެއްވި މަސައްކަތް
އަލްއުސްތާޒު އިބްރާހީމް ޝިހާބު (2007) ލިޔުއްވާފައިވާ ގޮތުގައި މާޒީގައި އިލްމީ އޮއިވަރު
''އެ ''
ހިރެމުން ހިރެމުން މިހިސާބަށް އައިސްފައި ވަނިކޮށް އެއަށް މިޒަމާނުގެ ޓޮމިކްރޫޙު ގެނުވައި ދުނިޔޭގެ
ފެންވަރަށް ދިވެހިރާއްޖޭގެ ތައުލިމީ ނިޒާމު އަނބުރާލެއްވީ އޭރުގެ ވަޒީރަތުލް މަޢާރިފް އަދި ވަޒީރުލް އައުޒަމް
ސާހިބުއް ދައުލާ އަލްފާޟިލް އިބްރާހިމް ނާސިރެވެ. ހާއްސަކޮށް މިއަދުގެ މަޖީދިއްޔާއާއި އަމީނިއްޔާގައި
އެދުވަސްވަރު އެންމެ ކުރިއަރާފައިވާ ޤައުމުތަކުގައިވެސް ދޭފަދަ ތަޢުލީމު ދޭން ފެއްޓެވިއެވެ. އަލްއުސްތާޒު

25
އިބްރާހީމް ޝިހާބު (2007) ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި އެދުވަސްވަރު ދުނިޔޭގައި އެންމެ ކުރިއަރާފައިވާ ޤައުމު ކަމަށްވާ
ރަޝިޔާގައި ދިވެހިދަރީން ތައުލީމު ޙާސިލުކުރުމަށް ފޮނުވާފައި ތިއްބެވެ. މިއީވެސް އަލްފާޟިލް އިބްރާހިމް
ނާސިރުގެ ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުގެ ހަރުދަނާކަން ދައްކައިދޭ ހެއްކިތަކުގެ ތެރެއިން ހެއްކެކެވެ.
ބައިނަލަގްވާމީ ފަރާތްތަކުގެ އެހީތެރިކަން ހޯއްދެވުން
ހާލުގައި ޖެހޭވަގުތު އެކަކު އަނެކަކަށް އެހީވާފަދައިން ޤައުމުތައްވެސް ވަނީ އެހީތެރިކަމަކަށް ބޭނުންވާ
ހިނދު އެއްޤައުމު އަނެއް ޤައުމަށް އެހީތެރިވެދީފައެވެ. ޑޭވިޑް ސޮގޭ (2002) ހާމަކުރައްވާ ގޮތުގައި ދެވަނަ
ބޮޑުހަނގުރާމައަށްފަހު ޔޫރަޕުގެ ޤައުމުތައް އޮތީ ވަރަށް ހާލުގައެވެ. އެތައްބަޔަކު ތިބީ ބަނޑުހައިހޫނުކަން
މަތީގައެވެ. މިކަންކަމުން އަރައިގަތުމަށް އެމެރިކާގެ އިސްނެގުމަށް ޔޫރަޕްގެ 16 ޤައުމަކަށް 4 އަހަރުގެ ތެރޭގައި
13.3 ބިލިއަން ޑޮލަރުގެ ހިލޭއެހީ ދީފައިވެއެވެ. މިއެހީގެ ބޮޑުބައި ހަރަދުކުރީ ޤައުމުތައް ބިނާކުރުމަށެވެ. އަމަ
އެފަދައިން ދިވެހިރާއްޖެއަށްވެސް ރާއްޖޭގެ އާބާދީގެ ނިސްބަތުންވަނީ ބޭރުގެ އެހީ ލިބިފައެވެ. ކަށިމާ އަހުމަދު
ޝާކިރު (2006) ހާމަކުރައްވާ ގޮތުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޞިއްޙީ ދާއިރާއަށް އިނގިރޭސި ސަރުކާރުން،
ސުމުއްވުލް އަމީރު އިބްރާހީމް ނާސިރު ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނުގެ ބޮޑުވަޒީރު ކަމުގައި ވަނީ ވަރަށް ދީލަތި
އެހީއެއް ވެދެއްވާފައެވެ. އެއީ ރާއްޖޭގެ ޞިއްޙީ ހާލަތު ރަނގަޅު ކުރައްވައި ރާއްޖެތެރެއަށް ޞިއްޙީ އެހީތެރިކަން
ފޯރުކޮށް ދެއްވުމަށް އޭރުގެ ބޮޑުވަޒިރު އަލްފާޟިލް އިބްރާހީމް ނާސިރު ކުރެއްވި މަސައްކަތްޕުޅުގެ ނަތީޖައެއްގެ
ގޮތުން އިނގިރޭސި ދައުލަތުން ވެދެއްވި އެހީއެކެވެ. އެގޮތުން އިނގިރޭސި ވިލާތުން ރާއްޖެއަށްދޭ ހަދިޔާ،
ހޮސްޕިޓަލް ލޯންޗް ''ގޯލްޑަންރޭ'' ހަދިޔާ ކުރިއެވެ. މި ލޯންޗަކީ ޑަކުޓަރުންނާއި ނަރުހުންނަށް ވެސް ތިބެވޭ
ގޮތަށް ،އަދި ބަލިމީހުން އެޑްމިޓްކޮށްގެން ފަރުވާވެސް ދެވޭގޮތަށް އެންމެ ފުރިހަމަ މާނައިގާ ކުޑަކުޑަ

26
ހޮސްޕިޓަލެކެވެ. މި ހޮސްޕިޓަލް ލޯންޗް ދިވެހި ސަރުކާރާ ހަވާލުކުރުމުގެ ރަސްމިއްޔާތު އޮތީ 7 ސެޕްޓެންބަރ
1961 ވަނަ ދުވަހު ހެނދުނު 7:30 ގައި މާލޭގެ އުތުރު ފަރާތު ބޮޑުފާލަން މަތީގައެވެ. މި ލޯންޗް ދިވެހި
ސަރުކާރާ ހަވާލުކުރެއްވުމުގެ ރަސްމިއްޔާތުގައި ފުރަތަމަ ވާހަކަފުޅު ދެއްކެވީ ސަރ އެލެގްޒެންޑަރ މޯލީ އެވެ.
އޭނާ ދެއްކެވި ވާހަކަފުޅުގައި އިނގިރޭސި ދައުލަތާއި ދިވެހި ދައުލަތާ ދެމެދުގައިވާ ގުޅުން ހާމަކޮށްދެއްވިއެވެ.
ކަށިމާ އަހުމަދު ޝާކިރު (2006) ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި އިނގިރޭސި ދައުލަތުގެ ފަރާތުން ކުރިއަށް އޮތް
ތަނުގައިވެސް ރާއްޖޭގެ ސިއްހީ ދާއިރާއަށާއި ތައުލީމީ ދާއިރާއަށް އިތުރު އެހީތައް ދެއްވާނޭ ކަމުގެ ޔަގީންކަން
ސަރ އެލެގްޒެންޑަރ މޯލީ ދެއްވިއެވެ. އޭގެ އިތުރުން މާލޭގައި ހޮސްޕިޓަލެއް އަޅުއްވައި ދެއްވުމަށް
އިނގިރޭސިން ނިންމީވެސް ހަމަ ގޯލްޑަންރޭ ހަދިޔާ ކުރުމުގެ ރަސްމިއްޔާތު ގައެވެ. މި ރަސްމިއްޔާތުގައި
ސެންޓަރަލް ހޮސްޕިޓަލްގެ ކުރެހުން އިނގިރޭސީން އާއްމުކުރިއެވެ. އެގޮތުން ހެނވޭރު ވައިލެޓުފެހީގައި
ހޮސްޕިޓަލެއް ބިނާކޮށްދެއްވިއެވެ. ފަހުން އެއީ ސެންޓަރަލް ހޮސްޕިޓަލެވެ. އަދި އޭގެ ފަހުން އޭޑީކޭ
ހޮސްޕިޓަލެވެ. އަދި ދިވެހީންގެ ސިއްހީ ދާއިރާ ތަރައްޤީކުރުމަށް 100 ހާސް ޕައުންޑުގެ އެހީއެއް
ދެއްވާނެކަންވެސް އިޢުލާން ކުރެއްވި އެވެ.
ބިދޭސީ ވިޔަފާރިވެރިންގެ ކިބައިން ޤައުމުގެ އިޤްތިޞާދު ސަލާމަތްކުރެއްވި
ވޯރާ ވިޔަފާރިވެރީން ރާއްޖޭގައި ވިޔަފާރިކުރަންތިބި ދިގު މުއްދަތުގައި ސިޔާސީގޮތުން އެތައް ކަމެއް
ހިނގާދިޔައެވެ. އެގޮތުން ސަރުކާރުގެ ޚަރަދުތައް ފުއްދުމަށް ވޯރާވިޔަފާރިވެރިންގެ އަތުން ދަރަންނަށް ފައިސާ
ނަގަމުން ދިޔަކަމާއި އެގޮތުން ނެގޭ ފައިސާ ދެއްކުންލަސްވެ ދައުލަތުގެ ދަރަނި ބޮޑުވަމުން ދިޔަކަމަށާއި އެކަމުގެ
ސަބަބުން ވިޔަފާރިވެރީންގެ ނުރުހުން ސަރުކާރަށް ރައްދުވިކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. މުހައްމަދު ނަޝީދު

27
(1995) ދިވެހިތާރީޚަށް އައު އަލިކަމެއް، މި ފޮތާ ހަވާލާދެއްވައި ވިދާޅުވާގޮތުގައި 1887 ވަނައަހަރާ
ޖެހުނުއިރު ދިވެހި ދަޢިލަތް ވަނީ ވޯރާ ވިޔަފާރިވެރިންނަށް ބޮޑެތި އަދަދުތަކުން ދަރާފައެވެ. އެންމެ ބޮޑަށް
ދަރާފައިއޮތީ ލައްކައެއްހާ ރުފިޔާއަށް ދަރާފައިވާ ކަރީމްޖީ ޖައުފަރުޖީ ކުންފުންޏަށެވެ. ދިވެހިރާއްޖޭގެ އިޤްތިޞާދު
ބޭރުގެ ފަރާތްތަކުގެ އަތްމަތީގައި އޮއްވައި އަލުން އަނބުރައި ދިވެހީންގެ އަތްމައްޗަށް އިޤްތިސާދީ ބާރު
ގެނައުމުގައި އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ އިޚްލާސްތެރިކަން ފާހަގަ ކުރެވެއެވެ. އަބްދުލް ޙަކީމު ހުސައިންމަނިކު
(2000) ބަޔާން ކުރައްވާ ގޮތުގައި ގާތްގަނޑަކަށް 105 އަހަރު ވަންދެން ދިވެހިރާއްޖޭގެ އިޤްތިސާދު
ހިސާރުކޮށްގެން އޮތް އިންޑިޔާގެ ވޯރާއިންގެ ބާރު ކަނޑުވާލައި އެމީހުންގެ މައްޗަށް ދިވެހި ސަރުކާރުގެ ބަސް
ހިންގަން ފެށިއެވެ. އޭރަކު އޮންނަ ސަރުކާރެއްގެ އެންމެ އިސް ވެރީންގެ އަރިހަށް ވޯރާއިން ފޮނުވަމުންދިޔަ
ހަދިޔާ ދޮލަނގު އަނބުރާ ފޮނުވާލައްވައި އެފަދަ ރިޝްވަތުގެ ހަދިޔާއެއް ޤަބޫލުފުޅު ނުކުރައްވާނޭކަން
ވޯރާއިންނަށް ވިސްނޭނޭފަދަ ގޮތަކަށް ނާސިރު އަމަލު ކުރެއްވިއެވެ. އަބްދުލް ޙަކީމު ހުސައިންމަނިކު (2000)
''މޯ '' ''
އިތުރަށް ވިދާޅުވާގޮތުގައި ބޭރު ދަތުރުކުރާ ދެއާގުބޯޓު ލްޑިވްސްޓާ އާއި މޯލްޑިވްކްރެސެންޓް ބައްލަވައިގަނެ
މި ދެ ބޯޓުގައި ނޫނީ ރާއްޖޭން ބޭރަށް ދިވެހިންގެ އުފެއްދުން ނުފޮނުވޭނޭ ގޮތަށް ޤަވާއިދުތަކެއް ހެއްދެވި އެވެ.
އަދި ރާއްޖޭގެ ހުރިހާ އިންޕޯޓެއްވެސް މި ދެ ބޯޓު މެދުވެރި ކުރައްވައިގެން ނޫނީ ނުކުރެވޭނޭ ގޮތަށް
ހަމަޖެއްސެވިއެވެ. އަދި ވޯރާއިންނަށް ސީދާ ރައީސުލްޖުމްހޫރިއްޔާއާ ވާހަކަ ދެއްކޭގޮތަށް އޮތް އޮތުން ބަދަލު
ކުރައްވައި އެމީހުން ދަޢުލަތާ ދައްކަންޖެހޭ ވާހަކައެއް ނަމަ ވުޒާރަތުލް ތިޖާރާ މެދުވެރި ކުރައްވައިގެން ވާހަކަ
ދެއްކޭގޮތަށް ބަދަލު ކުރެއްވި ކަމަށްވެސް ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ. މިގޮތުން ވޯރާއިންނާ ދިވެހިސަރުކާރު ފާޅުގައި
ފެޔަށް ޖެހެންފެށީ އިބްރާހީމް ނާސިރު ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނު ކަމަށް ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ. ޑޮކްޓަރ އަހުމަދު
ޒަކީ (2016) ބަޔާން ކުރައްވާ ގޮތުގައި ދިވެހި އިގްތިސާދު ހަރުދަނާ ކުރެއްވުމުގެ ގޮތުން އިބްރާހިމް ނާސިރު
ވަނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ވިޔަފާރީގެ ތެރޭގައި އާއްމުކޮށް ހިންގަމުންއައި މިނުން ކިރުމަށް ބަދަލު ކުރައްވާފައެވެ. އަދި

28
ހަމަ އެއާއެކު ޑޮކްޓަރ އަހުމަދު ޒަކީ (2016) ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ދިވެހި މަސްދޯނިފަހަރުގައި 1974 ގައި
އެންމެ ފުރަތަމަ އިންޖީނު އަޅަން ފެއްޓެވީވެސް އިބްރާހިމް ނާސިރެވެ.
ދިވެހިރާއްޖެ އިސްތިޢުމާރީ ބާރެއްގެ އަތްދަށުވުން
ދިވެހިޤައުމު ވަނީ އެތައް ފަހަރެއްގެ މަތީން ބޭރުގެ އިސްތިޢުމާރީ ބާރުތަކުގެ އަތްދަށުގައި
ތާށިވެފައެވެ. އެކި ފަހަރު އެކި މިންވަރަށެވެ. އަދި އެކި ފަހަރު އެކި ސިފަސިފައި ގައެވެ. ބައެއްފަހަރު
އިސްތިޢުމާރީ ބާރުން ވަނީ ދިވެހީންނަށް އެތައްގޮތަކުން އެހީތެރިކަމާއި ޙިމާޔަތް ފޯރު ކޮށްދީފައެވެ. މިދެންނެވި
އިސްތިޢުމާރީ ބާރުތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ ވަރުގަދަ އެއްބާރު ކަމަށްވާ އިނގިރޭސީން ރާއްޖެ އަޅުވެތިކުރީ
ލޭއޮހޮރުވުމެއް ނެތިއެވެ. ހިމާޔަތް ދިނުމުގެ ނަމުގައެވެ. ނަތީޖާއެއްގެ ގޮތުން ދިވެހިރާއްޖެއަށް ޒަމާނީ ތަހުޒީބުގެ
އެތައް ކުރިއެރުމެއް ލިބިގެން ދިޔައެވެ. ނަމަވެސް މިނިވަން ކަން ނެތިއެވެ. އިބްރާހީމް ޝިހާބާ ހަވާލާދެއްވައި
އަހުމަދު ޝާކިރު (2006) ވިދާޅުވާގޮތުގައި އައްސުލްތާނުލް މުހައްމަދު ފަރީދުލް އައްވަލުގެ ރަސްކަމުގައި
އައްޑުއަތޮޅުގަމާއި ހިތަދޫއިން ބައެއް އިނގިރޭސީންނަށް ކުއްޔަށް ދިމުނުގެ ޒިންމާ އުފުއްވަލަން ޖެހިވަޑައި
ގަންނަވާނީ އޭރުގެ ރަދުން ނޫންކަމަށާއި އެކަމުގެ ޒިންމާ ނަންގަވަން ޖެހިވަޑައި ގަންނަވާނީ އޭރުގެ
ވަޒީރުލްއަޢުޡަމް ސުމުއްވުލް އަނީރު އިބްރާހީމް ފާމުލަދޭރި ކިލެގެފާނު ކަމަށެވެ. އަދި މި އެއްބަސްވުމުގައި
ސޮއިކުރީ ދިވެހީންނަށް ނޭނގި ވަރަށް ސިއްރުންކަމަށާއި ރައްޔިތުންގެ މަޖިލިހަށްވެސް އެކަން ކުރިކަން
ނޭނގޭކަމަށް ވިދާޅުވެއެވެ. ގައުމެއްގެ ބައެއް ކުއްޔަށް ދިނުމަކީ ވަރަށްބޮޑުކަމަކަށް އޭރުގައިވެސް އޮތީވެފައެވެ.
ނަމަވެސް ބިމުގެ ބޭނުމުގައި އުޅޭ މީހުންނަށް އެއީ އަދި މާ ހިތްހަމަޖެހޭ ކަމަކަށް ނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން
އިނގިރޭސީން މިހެދި އެގްރީމެންޓްގެ ޑްރާފްޓްގައި، ފަހުން އިނގިރޭސި ދައުލަތުން ބޭނުންވެގެން އެދިއްޖެނަމަ

29
އެމީހުން ކުއްޔަށް ހިފާފައިވާބިން އެމީހުންނަށް މިލުކު ކޮށްދޭންވާނެ ކަމަށްވެސް ލިޔެވައިވާކަން ފާހަގަ
ކޮށްލެވެއެވެ. އަދި މިދެންނެވި އެއްބަސްވުން ފާސްކުރުމަށް ބޭއްވި ރައްޔިތުންގެ މަޖިލިހުގައިވެސް އިބްރާހީމް
ނާސިރު ފާޅުގައި އެކަމާ ދެކޮޅުހައްދަވައި ވާހަކަފުޅު ދެއްކެވި ކަމަށާއި ނާސިރާ އެއްކޮޅަށް އެ ބަހުސްގައި އިތުރު
ދެބޭފުޅަކު ވަކާލާތު ކުރެއްވި ކަމަށްވެސް ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ (އަހުމަދު ޝާކިރު)2006.
މިނިވަންކަން ގެއްލިގެން ދަނީ މަދުބައެއްގެ ގައްދާރު އަމަލުތަކުގެ ސަބަބުންނެވެ. ގެއްލިއްޖެ
މިނިވަންކަމެއް ހޯދުމަނީ ނުހަނު ދަތިއުނދަގޫ ކަމެކެވެ. މިނިވަންކަން ހޯދުމަށް ނުހަނު ބޮޑުއަގު ދައްކަން
ޖެހެއެވެ. އަހުމަދު ޝާކިރު (2006) ހާމަކުރައްވާ ގޮތުގައި އިނގިރޭސީންގެ އިސްތިޢުމާރުގެ ދަށުން
ދިވެހިންނަށް މިނިވަންކަން ލިބުމުގެ އެގުރީމެންޓްގައި 26 ޖުލައި 1965 ގައި ސޮއިކުރެއްވީ އޭރުގެ ބޮޑުވަޒީރު
ޞާޙިބުއްދައުލާ އަލްފާޟިލް އިބްރާހީމް ނާޞިރެވެ. ފަހުގެ ތާރީޚުގައި ގެއްލިފައިއޮތް މިނިވަންކަން އަނބުރާ
ހޯދުމުގައި ސުމުއްވުލް އަމީރު އިބްރާހިމް ނާސިރު ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނު ކުރެއްވި މަސައްކަތަކީ ޤަޢުމު
ދެމިއޮތްހައި ހިނދަކު ފާހަގަ ކުރާނޭ މަތިވެރި ޚިދުމަތެކެވެ. އައިމިނަތު އިބްރާހީމް (2009) ހާމަކުރައްވާ
ގޮތުގައި 1954 ގައި ދެވަނަ ފަހަރަށް ރާއްޖޭގެ ވެރިކަން ރަސްކަމަކަށް ބަދަލުވުމާ ގުޅިގެން އިނގިރޭސީންގެ
ހަނގުރާމަ މަތީ ވައިގެ ބަނދަރެއް ޤާއިމް ކުރުމަށް އައްޑުއަތޮޅުގަން އިނގިރޭސީންނަށް އަހަރަކު 200 ޕައުންޑު
ދައްކާގޮތަށް 100 އަހަރަށް ވަނީ ކުއްޔަށް ދީފައެވެ. އަދި މިބިމުގެ ތެރޭގައި އިނގިރޭސިންގެ ރޭޑިޔޯ
ސްޓޭޝަންއެއް ޤާއިމް ކުރުމަށް ހިތަދޫއިން ދޫކޮށްފައިވާ 44 ހެކްޓަރުގެ ބިންވެސް ހިމެނެއެވެ. އިބްރާހިމް
ނާސިރުގެ ބޮޑުވަޒީރު ކަމުގައި މިދެންނެވި އެގްރީމެންޓްގެ މުއްދަތު ކުރުކުރުމުގެ މަސައްކަތް ތަކެއް ކުރަން
ފެށިއެވެ. ނަތީޖާއަކަށް ވެގެން ދިޔައީ އިނގިރޭސިންގެ ފައިސާގެ އެހީތެރިކަން ފޯރަމުންދިޔަ ދެކުނުގެ ހަތަރު
އަތޮޅުގައި އައްޑޫ ބަގާވާތުގެ ނަމުގައި ސަރުކާރާއި ދެކޮޅުވެރިވެ އަބްދުاله އަފީފުގެ ވެރިކަމުގެ ދަށުގައި ،
ސުވައިދިވަންގެ ނަމުގައި ގާތްގަނޑަކަށް 20000 މީހުންގެ މައްޗަށް އެކުލެވޭ ވަކި ސަރުކާރެއް ޤާއިމް

30
ކުރުމެވެ. އައިމިނަތު އިބްރާހީމް (2009) އިތުރަށް ވިދާޅުވެފައިވާ ގޮތުގައި އަބްދުاله އަފީފު ވެރިއަކަށް
ހުންނަވައިގެން ދިވެހިސަރުކާރާއި ވަކިން ސުވައިދިވަންގެ ނަމުގައި ގާތްގަނޑަކަށް 4 ވަރަކަށް އަހަރު ވެރިކަން
ކުރިފަހުން 1962 ގައި ސިފައިންނާއެކު ގަންބޯޓު ތަކެއް ފޮނުވައިގެން ސަރުކާރާ އިދިކޮޅު ރައްޔިތުން
ގެންނަވައި ހައްޔަރު ކުރެއްވީ އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ބާރާއި ނުފޫޒުން އެމަނިކުފާނުގެ ޕުލޭނަކަށެވެ. އަލީ ފަޙުމީ
އަޙުމަދު (2012) ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ފާމުލަދޭރި ކިލެގެފާނުގެ ބޮޑުވަޒީރު ކަމުގައި އައްޑުއަތޮޅު ގަން 100
އަހަރަށް އިނގިރޭސީންނަށް ކުއްޔަށްދީފައި އޮތް އޮތުން ނިމުމަކަށް ގެންނެވީ އިބްރާހީމް ނާސިރު އިސްވެ
ހުންނަވައިގެން ދިވެހި ސަރުކާރާއި އިނގިރޭސި ދައުލަތާ ދެމެދު ބޭއްވުނު މަޝްވަރާ ބައްދަލުވުން ތަކަކަށް
ފަހުއެވެ. އަލީ ފަޙުމީ އަޙުމަދު (2012) ވިދާޅުވަނީ ފާމުލަދޭރި ކިލެގެފާނު ގަމުގެ މައްސަލައިގައި
އިނގިރޭސީންނަށް ދޫދެއްވިހާ ފަސޭހައިން އިބްރާހީމް ނާސިރު ދޫނުދެއްވައި ހިފެހެއްޓެވުމުގެ ނަތީޖާއަކަށްވީ
ދިވެހި ސަރުކާރުން ހުށައަޅާ ގޮތަށް އިނގިރޭސީން އެއްބަސް ވާން ފެށުމެވެ.
އިސްތިޢުމާރީ ބާރުގެ އަތްދަށުން ޤައުމު މިނިވަން ކުރެއްވުމަށް ކުރެއްވި މަސައްކަތް
އައްސުލްތާނު މުހައްމަދު ފަރީދުލްއައްވަލުގެ ރަސްކަމުގައި އިނގިރޭސީން އޮތީ އެމީހުން ބޭނުންވި
ގޮތަކަށް އެއްބަސްވުން ލިޔެ ދިވެހީންނަށް ނޭނގި ސިއްރިއްޔާތުގައި ސޮއިކޮށް ނިންމާލާފައެވެ(އަހުމަދު ޝާކިރު
)2003. އެންމެ ފާހަގަ ކޮށްލެވޭ ކަމަކީ އިނގިރޭސީންގެ އިސްތިޢުމާރު ކުރުމަށް ބޭނުންވުމުން ދިވެހި
ސަރުކާރުން ފޮނުވާ ސޓީއެއްގެ ގޮތުގައި އިނގިރޭސީން ސިޓީއެއްލިޔެ އޭގައި ސޮއިކުރުމަށް ދިވެހިރާއްޖޭގެ

31
ރަދުންނަށް ފޮނުވިއެވެ (މުހައްމަދު ވަހީދު މަންދު 26 .)1999 ޖުލައި 2007 ގެ ހުކުރު ނޫހާއި ޙަވާލާ
ދެއްވައި އަލީ ފަޙުމީ އަޙުމަދު (2012) ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ފާމުލަދޭރި ކިލެގެފާނުގެ ބޮޑުވަޒީރު ކަމުގައި
އައްޑުއަތޮޅު ގަން 100 އަހަރަށް އިނގިރޭސީންނަށް ކުއްޔަށްދީފައި އޮތް އޮތުން ނިމުމަކަށް ގެންނެވީ އިބްރާހީމް
ނާސިރު އިސްވެ ހުންނަވައިގެން ދިވެހި ސަރުކާރާއި އިނގިރޭސި ދައުލަތާ ދެމެދު ބޭއްވުނު މަޝްވަރާ
ބައްދަލުވުން ތަކަކަށް ފަހުއެވެ. އަލީ ފަހުމީ އަހުމަދު އިތުރަށް ހާމަ ކުރައްވާ ގޮތުގައި މި ބައްދަލުވުމުގައި
ކޮމަންވެލްތު ރިލޭޝަން އޮފީހުގެ މިނިސްޓަރާއި ސިލޯނުގައި ހުންނަވާ އިނގިރޭސި ހައިކޮމިޝަނަރ ވެސް
ބައިވެރިވެ ވަޑައި ގެންނެވިއެވެ. އަލީ ފަޙުމީ އަޙުމަދު (2012) ހާމަކުރައްވާ ގޮތުގައި މި ބައްދަލުވުމުގެ
ތެރޭގައި އިބުރާހީމް ނާސިރުގެ މަސައްކަތުން ދިވެހީންނަށް ލިބުނު އެންމެބޮޑު އުމްރާނީ ތަރައްގީގެ އެހީއަކީ
ހުޅުލޭގައި އިނގިރޭސި ސަރުކާރުން އެހީދެއްވައިގެން މަތިންދާބޯޓު ޖައްސާނެ ރަންވޭއެއް އެޅުމަށް އެއްބަސް
ވުމެވެ. އިބްރާހީމް ޝިހާބު (1994) ހާމަކުރައްވާ ގޮތުގައި މާލެއަތޮޅު ހުޅުލޭގައި އެއަރޕޯޓެއް ޤާއިމުކުރުމުގެ
ޚިޔާލު އިނގިރޭސީން ރާއްޖޭގެ ބޮޑު ވަޒީރަށް ހުށަހެޅީ 1960 ވަނަ އަހަރުގެ ތެރޭގައެވެ. އިނގިރޭސީންގެ މި
އިސްނެގުމަށް ދިވެހި ދައުލަތުން ދެއްވީ ފަހި ޖަވާބެކެވެ. ބޮޑުވަޒީރު އިބްރާހީމް ނާޞިރު ސިލޯނަށް ކުރެއްވި
ދަތުރުފުޅެއްގައި ދިވެހިސަރުކާރާއި އިނގިރޭސި ދައުލަތާ ދެމެދު ކުރެވުނު މަޝްވަރާ އަކަށްފަހު ހުޅުލޭގައި
އެއަރޕޯޓެއް ހެދުމުގެ ހުއްދަ ދެވިއްޖެއެވެ. އިސާހިތަކު އިނގިރޭސި ޓީމެއް ރާއްޖެ އައިސް ހުޅުލޭގައި ރަންވޭ
އެއް ހެދުމަށް ޓަކައި ސާރވޭ ކުރުމަށްފަހު ރަންވޭ ހެދުމުގެ ޢަމަލީ މަސައްކަތް ފަށައިގެންފިއެވެ. ރަންވޭ ހަދާ
ސަރަޙައްދުގައި ހުރި ރުއްގަސް ކަނޑައި ސާފުކޮށް ބިން ރަހަކޮށް އެއްވަރު ކުރުމަށްފަހު ބިންގަނޑު ހަރުކޮށް
ރަންވޭ ހަދައި ނިންމައިލެވިއްޖެ އެވެ. މިއީ ދިހަވަރަކަށް ފޫޓު ދިގު 2 ފޫޓް ފުޅާ މިނުގެ ދަގަނޑު ފިލާތަކެއް
އަޅާއިގެން ތައްޔާރުކުރެވުނު ވަގުތީ އިސްޓޭޝަނެކެވެ. ހައެއްކަ މަސްދުވަހުގެ މަސައްކަތުން ނިންމައިލެވުނު މި
އިސްޓޭޝަނުގެ ދިގު މިނަކީ ތިންހާސް ފޫޓެވެ. ފުޅާމިނަކީ ހަތްދިހަ ފަސް ފޫޓެވެ. މި ތާރީޚީ ރަންވޭއަށް

32
ފުރަތަމަ ޖެއްސީ ނިއުޒީލޭންޑް އެއަރފޯސް ގެ ދެ ބުރަފަތިލީ މަތިންދާ ބޯޓެކެވެ. މި ބޯޓު ހުޅުލޭގައި ޖެއްސި
ތާރީޚީ ވަގުތަކީ 1960 ވަނަ އަހަރު އޮކްޓޯބަރ މަހު 19ވަނަ ދުވަހު މެންދުރުން އަނބުރައި 1:55 އެވެ.
މިފަދަ ބޮޑު އެހީއެއް ދެއްވުމަށް އިނގިރޭސީން އެހާ ފަސޭހައިން އެއްބަސްވި ސަބަބެއް ކަމަށް އަލީ ފަޙުމީ
އަޙުމަދު (2012) ވިދާޅުވަނީ ފާމުލަދޭރި ކިލެގެފާނު ގަމުގެ މައްސަލައިގައި އިނގިރޭސީންނަށް ދޫދެއްވިހާ
ފަސޭހައިން އިބްރާހީމް ނާސިރު ދޫނުދެއްވައި ހިފެ ހެއްޓެވުމެވެ. ދިވެހިންގެ އަމިއްލަ ތަނެއްގެ ގޮތުގައި ހުޅުލޭ
އެއަރޕޯޓް ހެދުމަށް އެޅުނު ފުރަތަމަ ބިންގާ އެޅުނީ 1964 ވަނަ އަހަރުގައެވެ. އެކަން ފެށިގެން ދިޔައީ
ދިވެހީން އިނގިރޭސީންގެ އަތް ދަށުން މިނިވަންވުމަށް މަސައްކަތް ފެށުމާއި އައްޑޫ މައްސަލައިގައި އިގިރޭސީން
ދެކެ ރުޅިއައުމާ މި ދެ ކަންތަކާ ގުޅިގެންނެވެ. ދިވެހިން އަމިއްލަޔަށް ދިވެހީންގެ ދާ އޮހޮރުވައިގެން ސްޓޭޝަން
ހެދުމަށް އޭރުގެ ވަޒީރުލްއަޢުޡަމް އިބްރާހީމް ނާޞިރު ނިންމެވީއެވެ. މިކަން ފެއްޓެވީ ރާއްޖޭގެ އަމިއްލަ
''އެ
ފައިސާއިންނާއި ރައްޔިތުންގެ އެހީއާއި މަސައްކަތުންނެވެ. އަރޕޯޓް ހެދުމުގެ މަސައްކަތް ދިވެހީންކުރީ
''
ވަރަށްވެސް އާދަޔާ ޚިލާފު ފޯރިޔަކާއެކުގައެވެ. ކުދިބޮޑު އެންމެންގެ ބައިވެރިވުން އާދަޔާ ޚިލާފަށް ލިބިގެންނެވެ.
ދިވެހީންގެ މި ބޮޑު ޤުރުބާނީ އެކުވެގެން ހެދުނު މަދަނީ ވައިގެ ބަނދަރު ހުޅުވުނީ 1966 އޭޕްރިލް މަހު 12
ވަނަ ދުވަހުއެވެ.
ބާބު- 3
މެތޮޑޮލޮޖީ
ތަޢާރަފް

33
މި މަސައްކަތަށް އަޅުގަނޑު ނަގާފައި މިވަނީ ދިވެހި ތާރީޚުގައި ހިންގާ ގޮސްފައިވާ ކަންކަމުގެ
ތެރެއިން ކަމެކެވެ. ޑަބްލިޔު ލޯރަންސް ނިއުމަން (2003) ބަޔާންކުރާ ގޮތުގައި ކުރިން ހިނގާފައިވާ ތާރީޚީ
ކެމެއް ދިރާސާ ކުރުމަކީ ހިސްޓޮރިކަލް ރިސާރޗެވެ. އެހެންކަމުން މިއީ ހިސްޓޮރިކަލް ރިސާޗެކެވެ. ތައާރަފްގެ
ބައިގެ އިތުރަށް މި ބާބުގައި ހިމަނާލައިފައި ވާނީ ދިރާސާކުރި ޑިޒައިނާއި، ސާންޕަލް ނަގާފައިވާ ގޮތުގެ
އިތުރުން ދިރާސާ ހެދުމަށް ޓަކައި ބޭނުންކުރި އިންސްޓްރުމެންޓާއި، ދިރާސާގެ ވެލިޑިޓީ އާއި ރިލައިބިލިޓީ
ހިފެހެއްޓުމަށް ކުރެވިފައިވާ މަސައްކަތް ތަކާއި ދިރާސާ ހެދިގޮތެވެ.
ރިސާރޗް ޑިޒައިން
މި ދިރާސާ ކުރިއަށް ގެންދާނީ ދިރާސާ ތަކުގައި ބޭނުންކުރާ މެތަޑުތަކުގެ ތެރެއިން ކޮލިޓޭޓިވް
މެތަޑަށެވެ. ސީ.އާރު. ކޮތަރި (2004) ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ހިނގާފައިވާ ކަމެއްގެ ފެންވަރު އަދި މިންވަރު
ދެނެގަތުމަށް އެންމެ ފަސޭހަވާނީ ކޮލިޓޭޓިވް މެތަޑު ބޭނުން ކޮށްގެން ދިރާސާ ކުރުން ކަމަށާއި، އިންސާނެއްގެ
އުޅުންހުރިގޮތް ނުވަތަ ކަންކޮށްފައިވާގޮތް ދެނެގަތުމަށް ކުރާ ދިރާސާއެއްގައި ކޮލިޓޭޓިވް މެތަޑް ބޭނުން ކުރުން
މުހިންމެވެ. އަދި އެއީ އެމީހާ އެގޮތަށް ވިސްނުން ގެންގުޅުނީ ކީޢްވެތޯއާއި އެގޮތަށް އެކަމެއް ކުރީ
ކީއްވެގެންކަން ދެނެގަތުމަށް ހަދާ ދިރާސާއެއް ނަމަ ކޮލިޓޭޓިވް މެތަޑު ބޭނުންކޮށްގެން ދިރާސާކުރުމުން ބޭނުންވާ
މައްސަލައިގެ ތެރެއަށް ވަދެ މައްސަލަ ސާފްކުރަން ފަސޭހަވާނެތީ ކަމަށް ވެސް ހާމަކުރައްވައެވެ. މެރިސަރ
ހާޑީ އާއި އެލަން ބްރީމެން (2006) ހާމަކުރައްވާ ގޮތުގައި މިފަދަ ތާރީޚީ ކަންކަން ދިރާސާ ކުރުމުގައި އެންމެ
މުހިއްމީ ކޮންޓެންޓް އެނަލައިސް ކުރުމެވެ. އެއީ މި ދިރާސާގެ ނަތީޖާ ޖެނެރަލައިޒް ނުކުރެވޭނެ ތީއެވެ. އަދި
މިފަދަ ދިރާސާއާއިމެދު ދޭދޭ މީހުންގެ ޚިޔާލާއި ފިކުރު ތަފާތުވުމުގެ ފުރުސަތު އޮންނާނެތީއެވެ. އެހެންކަމުން މި
ދިރާސާއަކީ ތާރީޚީ ދިރާސާއަކަށް ވުމާއެކު މާޒީގައި ހިނގާ ގޮސްފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރެއިން މައުލޫމާތު ހޯދައި

34
ފުރިހަމައަށް ދިރާސާކުރެވޭނީ ކޮލިޓޭޓިވް ކޮށް ކަމަށް ގަބޫލު ކުރެވެއެވެ. ޖޯން ޑަބްލިޔު ކްރެސްވެލް (2009)
ހާމަކުރައްވާ ގޮތުގައި އެއްޗެއް އޮޅުން ފިލުވުމަށާއި ކަމެއް ހޯދައި ބެލުމަށާއި ހިސާބު އަދަދުން މިންނުކުރެވޭ
ދިރާސާގެ ވައްތަރަކީ ކޮލިޓޭޓިވް ދިރާސާއެވެ. މިގޮތަށް މި ދިރާސާ ފަރުމާކުރި ސަބަބަކީ މި ދިރާސާގެ ނަތީޖާ
ހާމަކުރެވޭނީ ނަންބަރު އަދަދުން ނޫން ކަމުގައި ވެފައި މިދިރާސާ ކުރެވޭނީ ކަންތައްތައް ހިނގާފައިވާގޮތް
ދެނެގަނެގެން ކަމަށް ވާތީއެވެ.
ސާންޕަލްގެ ބަޔާން
މިއީ ތާރީޚުގައި ހިނގާފައިވާ ކަންތައްތަކެއް ހޯދާ ބަލައިގެން ހަދަންޖެހޭ ދިރާސާއަކަށް ވުމާއެކު
މިފަދަ ދިރާސާއެއް ކުރެވޭނީ ދިރާސާކުރާ ދާއިރާއާ ގުޅޭގޮތުން ހުރި ލިޔުންތައް ކިޔައި އެނަލައިސް
ކޮށްގެންނެވެ. މިދިރާސާ ހެދުމަށް ބޭނުންވާ ސާންޕަލު ނަގާފައި ވާނީ އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ކަން
ހިނގާފައިވާގޮތް ހިމަނައިގެން ލިޔެފައިވާ ފޮތްތަކުންނާއި ހަމަ އެދުވަސްވަރު ޚާރިޖީ ކަންކަމުގައި ބަދަލުކޮށްފައިވާ
ލިޔެކިޔުން ތަކުންނެވެ. ސީ.އާރު. ކޮތަރި (2004) ހާމަކުރައްވާ ގޮތުގައި ސާންޕަލް ޑިޒައިން ބެހެނީ
މައިގަނޑު ދެބަޔަކަށެވެ. އެއީ ނޮން ޕްރޮބެބްލިޓީ ސާންޕްލިންގ އާއި ޕްރޮބެބްލިޓީ ސާންޕްލިންނެވެ. މި
ދެވައްތަރުގެ ތެރެއިން މިދިރާސާއަށް ސާންޕަލް ނަގާފައިވާނީ ނޮންޕްރޮބެބްލިޓީގެ ގެދަށުން ކޮންވީނިއަންސް
ކޮށެވެ. ސީ.އާރު. ކޮތަރި (2004) ވިދާޅުވާގޮތުގައި ނޮންޕްރޮބެބްލިޓީގެ ގެދަށުން ކޮންވީނިއަންސް ކޮށް
ސާންޕަލް ނަގާއިރު ސާންޕަލް ނަގާނެ އަދަދާއި ސާންޕަލް ނަގާނީ ކޮން ގޮތަކަށްކަން ކުރިން ކަނޑައަޅާފައެއް
ނޯންނާނެއެވެ. ދިރާސާ ވެރިޔާއަށް މުހިއްމުކަމަށް ފެންނަ ކޮންމެ ސާންޕަލެއް ދިރާސާވެރިޔާ ބޭނުން
މިންވަރަކަށް ނެގުމުގެ އިޚްތިޔާރު ލިބިގެން ވެއެވެ. ވީމާ ނޮންޕްރޮބެބްލިޓީގެ ގެދަށުން ކޮންވީނިއަންސް ކޮށް

35
ސާންޕަލްނެގީ މިމަޢުލޫގައި ލިޔެފައިހުރި ލިޔުންތައް ގިނަކަމުން އެހުރިހާ ލިޔުންތަކުގެ ތެރެއިން މައުލޫއާ ސީދާ
ގުޅުންހުރި ލިޔުންތައް ހިމެނުމަށް ދިރާސާގެ މައުލޫމާތުގެ ޞައްޙަކަން އިތުރުވާނެ ކަމށް ފެންނާތިއެވެ. އަދި
ރިސާޗަރ ހާމަކުރަން ބޭނުނަވާ މައުލޫމާތު ޞައްހަކަމާއެކު ހާމަކުރުމަށާއި ދިރާސާ މައްސަލައާއި ގުޅޭ
ބުރަދަންހުރި މައުލޫމާތު ހިމެނުމަށް ޓަކައި ނޮންޕްރޮބެބްލިޓީ ސާންޕްލިންގެ ދަށުން ކޮންވީނިއަންސް ކޮށް
ސާންޕަލްނެގުން މުހިއްމު ކަމަށް ފެނެއެވެ. އެހެންކަމުން އިބްރާހީމް ނާސިރު ދިވެހިރާއްޖޭގެ ވެރިކަން ކުރެއްވި
މުއްދަތުކަމަށްވާ 1957 އިން އިން 1978 އަށް ކުރައްވާފައިވާ ޚިދުމަތްތައް ހޯދުމަށް ޓަކައި ތާފާތު ބޭފުޅުން
ލިޔުއްވާފައިވާ މިދެންނެވި ދުވަސްވަރުގެ ވާހަކަތައް ހިމެނޭ ލިޔުންތައް ކިޔާ ދިރާސާ ކުރެވުނެވެ.
މިއީ ތާރީޚީ ދިރާސާއަކަށް ވުމާއެކު މި ދިރާސާގައި ބޭނުން ކުރަންޖެހޭނީ ސެކަންޑަރީ ޑޭޓާތަކެވެ.
އެދުވަސްވަރު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުންތަކާއި ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީބިޓީގެ އިތުރުން އޭރުގެ މީސްމީހުން ކިޔައިދީގެން
ފަހުގެ ތާރީޚްތަކުގައި ލިޔެފައިވާ ލިޔުންތައް މި ދިރާސާގައި ބޭނުން ކުރެވުނެވެ. އަދި ތުންތުންމަތިން ދެކެވެމުން
އައިސްފައިވާ ވާހަކަތަކުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް ލިޔެވިފައިހުރި ލިޔުން ތަކުންވެސް މިދިރާސާއަށް މުހިއްމު
މައުލޫމާތު ތަކެއް ލިބުނެވެ. އެގޮތުން މި މައުލޫގައި ތަފާތު 14 ބޭފުޅަކު ލިޔުއްވާފައިވާ 19 ލިޔުމެއް ހޯދައި
އެނަލަސިސް ހެދީމެވެ. އަދި ކުރީގެ އެކިއެކި ލިޔުންތަކުން ލިބެންހުރި މައުލޫމާތުގެ އަލީގައި ފަހުގެ
ތާރީޚުތަކުގައި ބައެއް ލިޔުންތެރިން ލިޔެފައިވާ ލިޔުންތައްވެސް މީގެތެރޭގައި ހިމެނޭނެއެވެ. ދިރާސާ ކުރުމަށް
ނަގާ ލިޔުންތައް ނެގުމުގައި ވީހާވެސް ބޮޑަށް ތަފާތު ތާރީޚް ތަކުގެ ލިޔުންތައް ހޯދުމަށް އިސްކަން ދީފައި
ވާނެއެވެ. އެގޮތުން ސާންޕަލްތައް ނެގުމުގައި ބަލާފައިވާނީ އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ
ޚާރިޖީ ގުޅުންތައް އޮތްނެތްގޮތް ފެންނަންހުރި ލިޔުންތަކުން ސާންޕަލްތައް ނެގުމަށެވެ.

36
ކުރީގެ ލިޔުންތަކާއި އަދި އެންމެފަހުގެ ތާރީޚުތަކުގައި މި ދިރާސާގެ މައުލޫއާ ގުޅުންހުރި ލިޔުންތައް
ލިޔެފައިވާ ފޮތްތަކުން މައުލޫމާތު ހޯދުމަށް އިސްކަން ދީފައިވާނެއެވެ. އޭގެ ސަބަބުން އެކި ޒަމާންތަކުގެ
ލިޔުންތަކުގައި އިބުރާހީމް ނާޒިރުގެ ޚާރިޖީ ސިޔާސަތު ހާމަކޮށްފައި ވާގޮތް ބަލައި ވަގުތާއި ޒަމާނާއެކު
މައުލޫމާތަށް ބަދަލެއް އައިސްފައިވޭތޯ ބެލޭނެއެވެ. އަދި އެގޮތުން މައުލޫމާތެއް ތަފާތު ޒަމާނެއްގައި ތަފާތު
ގޮތަކަށް ގެނެސްދީފައި ވާނަމަ އޭގެތެރެއިން ތެދު މައުލޫމާތަކީ ކޮބައިކަން ވެސް ފާހަގަކޮށް ހާމަ ކުރެވޭނެއެވެ.
އަދި އެއް މައުލޫމާތަކަށް ދެ ޒަމާނެއްގައި ބަދަލު އައިސްފައިވާނަމަ އެކަމެއްވެސް ފާހަގަކޮށް އިތުރަށް ދިރާސާ
ކުރެވޭނެއެވެ.
އިންސްޓުރުމެންޓް
މިއީ ޑޮކިއުމެންޓް ބޭސްޑް ދިރާސާއަކަށް ވާތީ މި ދިރާސާގައި ދިރާސާކުރުމަށް ބޭނުންކުރާ އެއްވެސް
އިންސްޓުރުމަންޓެއް ބޭނުންކޮށްފައެއް ނުވާނެއެވެ. މުޅި ދިރާސާ ހަދާފައިވާނީ އެއްކުރި ޑޮކިޔުމެންޓްތައް
އެނަލައިޒްކޮށް ޑާޓާތައް ކޯޑްކޮށްގެންނެވެ. އެހެންކަމުން މިދިރާސާއަށް އިންސްޓުރުމެންޓެއްގެ ބޭނުން ކުރުން
މުހިއްމު ކަމަކަށް ނުދެކެމެވެ.
ދިރާސާ ހެދިގޮތުގެ ބަޔާން

37
މިއީ އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ ސިޔާސަތު އޮތްގޮތް ހޯދައި
ބެލުމަށްޓަކައި ކުރާ ދިރާސާއަކަށް ވާތީ އެދުވަސްވަރުގެ ޚާރިޖީ ގުޅުންތައް ހުރިގޮތް އަންގައިދޭ ވަރަށްގިނަ
މައުލޫމާތު ބޭނުންވާނެއެވެ. އެހެންކަމުން ބުރަދަންހުރި އެފަދަ މައުލޫމާތު ހޯދައި އެއްކުރުމަށް ނުހަނުބޮޑު
އިސްކަމެއް ދިނީމެވެ. އެގޮތުން ރާއްޖޭގެ މައްޝޫރު ލައިބުރަރީ ތަކުން މިދިރާސާއަށް ބޭނުންވާނެ ފޮތްތައް
ބަލައި އެފޮތްތަކުން ބޭނުން ކުރެވޭނެ ބައިތައް ނެގީމެވެ. އަދި އަޅުގަނޑު ނަގާފައިވާ މައުލޫއަށް ކުޑަނަމަވެސް
މައުލޫމާތެއް ލިބިދާނެފަދަ ފޮތްތައް ހޯދައި އެފޮތްތައް އެއްކުރެވުނެވެ. އެގޮތުން އަޅުގަނޑުގެ މަޢުލޫއާ ގުޅުންހުރި
ޖުމުލަ 12 ފޮތެއް ގަނެވުނެވެ. އެއަށްފަހު އިންޓަރނެޓް މެދުވެރިކޮށް މި ދިރާސާއާ ގުޅުން ހުރި ފޮތްތަކާއި
ވެބްސައިޓް ތަކުން މަޢުލޫމާތު ހޯދައި އެއްކުރެވުނެވެ. މި ދިރާސާ ހެދީ އަޅުގަނޑު ދިރިއުޅޭ ރަށް ކަމަށްވާ ނ.
އަތޮޅު ކެނދިކުޅުދޫގައި ހުރެގެންނެވެ. އެހެން ކަމުން ސްޕަވައިޒަރާ ބައްދަލުވުމުގެ ފުރުޞަތު ލިބުނީ އެންމެ
ދެފަހަރުއެވެ. ނަމަވެސް ފޯނުންނާއި އިންޓަރނެޓް މެދުވެރިކޮށް ވަރަށްގިނައިން ސްޕަރވައިޒަރގެ އެހީތެރިކަން
ހޯދުނެވެ.
ދިރާސާގެ ވެލިޑިޓީއާއި ރިއަބިލިޓީ
ދިރާސާގެ ވެލިޑިޓީއާއި ރިއަބިލިޓީއަކީ މުޅި ދިރާސާގެ އެންމެ މުހިއްމު އެއްބަހާއެވެ. އެހެނީ
ދިރާސާގެ ސައްޙަކަމާއި ދިރާސާގެ މުހިއްމު ކަން އެއީ މިފަދަ ބޮޑު މަސައްކަތަކުން ލިބޭނެ އެންމެބޮޑު
ހިތްހަމަޖެހުމެވެ. ޑަބްލިޔު. ލޯވްރެންސް (2003) ހާމަކުރައްވާ ގޮތުގައި ރިއަބިލިޓީއަކީ ދިރާސާ ކުރެވޭ
ގޮތާއިމެދު ދިރާސާ ވެރިޔާއަށް އޮންނަ އިތުބާރެވެ. އަދި ވެލިޑިޓީ އަކީ ދިރާސާގެ ނަތީޖާއަކީ ޞައްޙަ ތެދު
އެއްޗަކަށް ވުމެވެ. ވުމާއެކު މިދިރާސާއަކީ ވެލިޑިޓީއާއި ރިއަބިލިޓީއަށް އިސްކަންދީގެން ކުރެވިފައިވާ ޞައްޙަ

38
ދިރާސާއަކަށް ހެދުމަށްޓަކައި ދިރާސާއަށް މައުލޫމާތު ނެގުމަށް ބޭނުން ކޮށްފައިވާނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ މައްޝޫރު
ލިޔުންތެރިން ލިޔެ ޝާއިޢު ކޮށްފައިވާ ފޮތްތަކެވެ. އަދި އެގޮތުން ހޮވާލެވިފައިވާ ކޮންމެ މުޞައްނިފަކީ ދިވެހީން
ދަންނަ ގިނަބަޔަކު އިތުބާރުކުރާ މުޞައްނިފުންކަން ޔަގީންކުރެވުނެވެ. ބޭރުގެ ބައެއް ގައުމުތަކުގެ ޚާރިޖީ
ގުޅުންތައް ގެންގުޅެފައިވާ ގޮތް ބެލުމަށް ޓަކައި ބޭނުންކުރެވިފައިވާނީ ބައިނަލަގްވާމީ ފެންވަރުގެ ލިޔުންތެރީންގެ
ފޮތްތަކާއި އެފަދަ އިތުބާރު ހުރި ވެބަސައިޓް ތަކެވެ. އަދި ހަމަ އެފަދައިން ޚާރިޖީ ގުޅުންތަކާ ބެހޭގޮތުން
މައުލޫމާތު ނެގުމަށް ބޭނުން ކޮށްފައިވާނީވެސް ދުނިޔޭގެ ފެންވަރުގެ އިލުމުވެރީންގެ ފޮތްތަކެވެ. ވީމާ މިދިރާސާގެ
ވެލިޑިޓީއާއި ރިއަބިލިޓީ އާމެދު ކިޔުންތެރީންގެ އިތުބާރު އޮންނާނެ ކަމަށް އުންމީދު ކުރަމެވެ.
ޑާޓާ އެނޭލިސިސް
މި ދިރާސާގެ ނަތީޖާ ތަޙުލީލުކުރީ ސާންޕަލުގެ ގޮތުގައި ނަގާފައިވާ އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ
ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ ގުޅުންތައް ދައްކުވައިދޭ ލިޔުންތައް ތަކުރާރުކޮށް ކިޔުމަށްފަހު އެ ލިޔުންތައް
ކޯޑު ކޮށްގެންނެވެ. އިލްމީ ނަޒަރަކުން ތަހުލީލު ކޮށްގެން ހަދާ ދިރާސާއެއްގެ ގޮތަށެވެ. އަދި ހަމަ އެހެންމެ މިއީ
ކޮލިޓޭޓިވް މެތަޑުން ކުރަންޖެހޭ ދިރާސާއަކަށް ވުމާއެކު ނަތީޖާ ތަހުލީލު ކުރުމަށް މައުލޫއާ ގުޅޭ ކުދިކުދި
ޓޮޕިކުތަކެއް ކަނޑައަޅައި އެ ޓޮޕިކްތަކަށް މައިންޑްމެޕް ކުރައިގެން މައިންޑް މެޕްތަކުން ދައްކާ ނަތީޖާތައްވެސް
ތަޙުލީލު ކުރުމަށް ބޭނުން ކުރެވޭނެއެވެ. އެގޮތުން ސުމުއްވުލް އަމީރު އިބްރާހީމް ނާސިރު ރަންނަބަނޑޭރި
ކިލެގެފާނުގެ ވެރިކަމުގައި އެމަނިކުފާނު ގެންގުޅުއްވި ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުގެ ސަބަބުން އެކި ދާއިރާތަކަށް ކޮށްފައިވާ
ފައިދާތައް ދައްކައިދޭ މައިންޑްމެޕް ކުރަގައި މައިންޑްމެޕުން ދައްކާ މައުލުމާތުތައް އިތުރަށް ދިރާސާ
ކުރެވޭނެއެވެ.

39
ދިރާސާގެ ލިމިޓޭޝަން
މިއީ މީގެ އަހަރުތަކެއް ކުރިން ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސަރުކާރާއި ބޭރުޤަޢުމުތަކުގެ ސަރުކާރުތަކާ ދެމެދު
ކުރެވިފައިވާ މުޢާމަލާތްތައް ހޯދައިގެން ކުރި ދިރާސާއެއްކަމުން އެފަދަ މުޢާމަލާތް ތަކުގެ ހަޤީޤީ މަޢުލޫމާތު
ހިމަނައިގެން ލިޔެފައިވާ ލިޔުން ހޯދުންވީ ވަރަށް އުނދަގޫ ކަމަކަށެވެ. ޚާއްޞަކޮށް އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ
ވެރިކަމުގައި ބޭރުގެ ޤައުމުތަކާ ދިވެހިރާއްޖެއާއި ދެމެދު ހިނގާފައިވާ މުއާމަލާތްތަކުގެ ޞައްޙަ މަޢުލޫމާތު ޝާއިޢު
ކުރެވިފައިވަނީ މިފަދަ ދިރާސާއެއް ހެދުމަށް ބޭނުންވާ ވަރަށްވުރެ މާ މަދުންކަން ދިރާސާގެ މަސައްކަތް ކުރަމުން
ދިޔައިރު ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. އެހެންކަމުން އަޅުގަނޑު ގަސްތުކުރީ ތަފާތު 14 ލިޔުންތެރިންގެ ފޮތްތަކުގެ
ތެރެއިން އަޅުގަނޑުގެ މަޢުޟޫއާ ގުޅުންހުރި 19 ފޮތެއް ބޭނުންކޮށްގެން މަޢުލޫމާތު ހޯދުމަށެވެ. މިފަދަ
ދިރާސާއެއް އެންމެ ފުރިހަމަގޮތުގައި ހެދުމަށް ޓަކައި މިޢަދަދަކީ މަދު ޢަދަދެއްކަން ފާހަގަ ކުރަމެވެ. އެހެން
ނަމަވެސް ދިރާސާގެ ދިގުމިނަށާއި ދިރާސާ ކުރުމަށް ލިބިފައިވާ ވަގުތަށް ބަލާފައި އެ ޢަދަދު ކަނޑައެޅީއެވެ.
އޮބްޖެކްޓިވިޓީ އޮފް ދަ ސްޓަޑީ
މިދިރާސާ ހެދުމަށް ޑޭޓާ ނަގާފައިވާނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފޮތްފިހާރަ ތަކުން އާއްމުކޮށް ގަންނަން
ލިބެންހުރި ފޮތްތަކުންނެވެ. އަދި އެފޮތްފޮތަކީ ގައުމީ އިދާރާއަކުން ފާސްކޮށްގެން ނެރެފައިވާ ފޮތްތައް ކަމަށްވާތީ

40
އެއްކުރެވިފައިވާ މައުލޫމާތުގެ ސައްޙަކަމާމެދު ޝައްކު ކުރާނެ ޖާގައެއް ނޯންނާނެއެވެ. އަދި ބައިނަލަގްވާމީ
ލިޔުންތެރީންގެ ފޮތްތަކުގެ ގޮތުގައި ބޭނުންކޮށްފައިވާ ފޮތްތަކަކީ ބޭނުންވަގުތަކު ބޭނުން މީހަކަށް ވަދެވޭގޮތަށް
އިންޓަރނެޓްގައި ދޫކޮށްލާފައިވާ ފޮތްފޮތެވެ. އަދި އެފޮތް ފޮތަކީ ބައިނަލަގްވާމީ ބޮޑެތި ޔުނިވަރ ސިޓީތަކުން
ނެރެފައިވާ ފޮތްތައް ކަމަށްވާތީ އެ ފޮތްފޮތުފައި ވާ މައުލޫމާތުގެ ސައްޙަކަމާއި މެދު ޝައްކެއް ނޫފެދޭނެއެވެ.
އަދި އެފޮތްފޮތުގައިވާ މައުލޫމާތު ބޭނުން ކުރުމުގައި ޤާނޫނީގޮތުން އެއްވެސް ހުރަހެއް ނޯންނާނެކަން ޔަގީން
ކުރެވުނެވެ. އަދި ލިޓްޜޭޗަރ އަކުގައާއި ހޯދުންތަކުގައި އަދި ޑިސްކަޝަން ތައް ކުރިއަށް ގެންގޮސްފައިވާނީ
މިދެންނެވި ފަދަ އިތުބާރު ހުރި ލިޔުންތަކުގެ އަލީގައި އެ ލިޔުންތަކުގެ ލިޔުންތެރީންނަށް ހަވާލާ ދީގެންނެވެ.
އަޅުގަނޑު މި ދިރާސާ ހަދާފައި މިވަނީ ވަރަށް މިނިވަން ކަމާއެކު އަމިއްލަ އިޙްތިޔާތުގައެވެ.
ދިރާސާގެ އެއްވެސް ބައެއްގައި އެއްވެސް މީހެއްގެ ނުފޫޒެއް ހިމެނިފައެއް ނުވާނެއެވެ. އަދި ދިރާސާގެ ނަތީޖާ
ވަކިގޮތަކަށް އައުމުން އަޅުގަނޑަށް ލިބޭނެ އެއްވެސް މޮޅެއް އަދި ދެރައެއްވެސް ނެތެވެ. އެހެންކަމުން ޖުމުލަ
ގޮތެއްގައި ދެންނެވޭނީ މިއީ ވަރަށް މިނިވަން ކަމާއެކު ހެދިފައިވާ ޢިލްމީ ދިރާސާއެއް ކަމުގައެވެ.
ބާބު4-
ހޯދުންތައް
ތަޢާރަފް

41
ހޯދުންތައް ކުރިއަށް ގެންގޮސްފައިވާނީ މި ދިރާސާގެ މަޢުލޫކަމަށްވާ އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ
ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީގުޅުންތައް އޮތްގޮތުގެ މައްޗަށެވެ. އެހެންކަމުން ދިރާސާގައި ބޭނުންކުރަމަށް
އެއްކުރެވުނު ހުރިހާ މައުލޫމާތެއް ތަކުރާރުކޮށް ކިޔުމަށްފަހު ލިޔުންތަކުން ފެންނަންހުރި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ
ސިޔާސަތު ހާމަވާ ބައިތަކުގެ ތެރެއިން ފާހަގަ ކޮށްލެވޭ ތީމްތަކެއް ކަނޑައެޅުނެވެ. އެގޮތުން 14 ބޭފުޅެއްގެ
ލިޔުންތައް ބަލައި އެއްކުރެވުނު ލިޓްރޭޗަރ ތަކުން މައިގަނޑު 6 ދާއިރާއަކަށް ދިރާސާގެ މިސްރާބު ގެންދިއުން
މުހިއްމު ކަމަށް ފެނުނެވެ. ވީމާ އަޅުގަނޑަށް ފާހަގަ ކުރެވުނު މުހިއްމު 6 ދާއިރާއެއް ނަގައި އެ 6 ދާއިރާއިން
ހޯދުނު ހޯދުންތައް މިބައިގައި ހިމަނާފައި ވާނެއެވެ. ހޯދުންތަކުގެ ފުރަތަމަ ތީމެއްގެ ގޮތުގައި ނަގާފައިވާނީ
''އި ''
ބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީގުޅުންތައް އޮތްގޮތް މި ތީމެވެ. އަދި ދެވަނަ ތީމެއްގެ
''ދި '' ''ވޯ
ގޮތުގައި ނަގާފައިވާނީ ވެހިރާއްޖޭގެ މިނިވަންކަމަށް ކުރެއްވި މަސައްކަތް މި ތީމެވެ. ރާއިންގެ ކިބައިން
''
ޤައުމުގެ އިޤްތިޞާދު ސަލާމަތްކުރުމަށް އިބްރާހީމް ނާސިރު ކުރެއްވި މަސައްކަތް ހިމަނާފައި ވާނީ ތިންވަނަ
''
ތީމެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އަދި ހަތަރުވަނަ ތީމަކަށް ނަގާފައިވާނީ އެކިއެކި ކަންކަމުގައި ބޭރުގެ އެހީތެރިކަން
'' ''
ހޯއްދެވުން އެވެ. ފަސްވަނަ ތީމަކަށް އަޅުގަނޑު އިހުތިޔާރު ކުރީ ބައެއްފަހަރު ޚާރިޖީ ކަންކަމުގައި މާބޮޑަށް
'' ''
ހަރުކަށިވެ ވަޑައިގެންފައިވުން މި ތީމެވެ. އެންމެ ފަހު ތީމެއްގެ ގޮތުގައި ކަނޑައެޅީ ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުގެ
ސަބަބުން ދިވެހިރާއްޖޭގެ ދާހިލީ ކަންކަމަށް ނުފޫޒުފޯރުވާފައިވާ މިންވަރު'' މި ތީމެވެ. ޖުމުލަ ހަތީމެއްގެ މައްޗަށް
މުޅި ދިރާސާ ބިނާކުރި ނަމަވެސް މިމައުލޫ ދިރާސާ ކުރުމުގައި އެއްކުރެވުނު މައުލުމާތަށް ބަލާއިރު މީގެ
އިތުރުންވެސް ނަގަން މުހިއްމު އެތައް ބައިވަރު ތީމުތަކެއް ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. ނަމަވެސް ދިރާސާގެ ކުރުކަމާއި
ލިބިފައިވާ ވަގުތުކޮޅުގެ ކުޑަކަމުން އެންމެ މުހިއްމުކަމަށް އަޅުގަނޑަށް ފާހަގަ ކުރެވުނު ހަ ތީމެއް ހިމަނާލީއެވެ.

42
އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ ގުޅުންތައް އޮތްގޮތް
ދިވެހިރާއްޖެ އަކީވެސް އެވޭލާ ޒަމާނުއްސުރެ ބައިނަލަޤުވާމީ ޤައުމުތަކާއެކު އެކުވެރިކަމުގެ ގުޅުން
ބާއްވަމުން އައިސްފައިވާ ޤައުމެއްކަން އެއްކުރެވުމު މައުލޫމާތު ތަކުން ފެންނަމުން ދިޔައެވެ. މީގެ އެތައް
ސަތޭކަ އަހަރެއްގެ ކުރިންވެސް ދުނިޔޭގެ ބޮޑެތި ޤައުމުތަކަށް ދިވެހި ވަފުދުތައް ފޮނުވައި އެ ޤައުމުތަކާއެކު
ޚާރިޖީ ގުޅުންތައް ޤާއިމު ކޮށްފައިވާކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. އެހެންކަމުން ހޯދުންތަކުގެ ފުރަތަމަ ތީމެއްގެ
ގޮތުގައި އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ ގުޅުންތައް އޮތްގޮތް ހިމަނާލާނަމެވެ.
ދިވެހިރާއްޖޭގެ ވެރިކަން ހިންގުން 1957ގައި ވަގުތީގޮތުން އިބްރާހީމް ނާސިރާ ހަވާލުވިއެވެ. އަދި ހަމަ
އެއަހަރު އޮގަސްޓް 13 ވަނަދުވަހު އައްޑޫގައި ހުންނަ ލިއޭޒަން އޮފީހުގެ ގޮތްފެއް މާލެގައި ހުޅުވައި އެ އޮފީހުގެ
ވަރިއަކަށް ވެސް ނާސިރު ހަމަޖެއްސެވިއެވެ. އަދި ހަމަ އޭގެ 5 ދުވަސް ފަހުން ދާހިލި ވަޒީރުކަން ވެސް
ނާސިރަށް ލިބިވަޑައިގަތެވެ. އެއްކުރެވުނު މައުލުމާތުތަކުން އެނގުނުގޮތުގައި އެދުވަސްވަރަކީ ރާއްޖޭގެ
ހަޔާތުގައިވެސް ޚާރިޖީގޮތުން އެންމެ ހައްސާސް ދަނޑިވަޅުކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. ސަބަބަކީ އިނގިރޭސީން
އެމީހުންގެ ހަންފެތުރުމުގެ އޮއިވަރުގެ ތެރެއަށް ދިވެހިރާއްޖެ ދަމައިގަތުމަށްފަހު ދިވެހިރާއްޖޭގެ މައްޗަށް ގަދަވެ
ހުރިހާގޮތަކުން ރާއްޖެ އަޅުވެތިކުރަމުން ދިޔަ ދުވަސްވަރަކަށް އެދުވަސްވަރު ވުމެވެ. އެހެންކަމުން އެހެން
ގައުމުތަކުގެ ޚާރިޖީ ގުޅުންތަކުގެ މަތީން ހަނދާން ނައްތާލައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީސިޔާސަތު އެދުވަސްވަރު
އޮތީ އިނގިރޭސީންނާއި ދިމާއަށް ހުއްޓިފައިކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. އެހެންނަމަވެސް ސިލޯނާއިއެކު އާދައިގެ
ގުޅުންތަކެއް ބާއްވަމުން ދިޔަކަން ފާހަގަކުރެވުނެވެ. ނަމަވެސް ސިލާނާއި އިންޑިޔާވެސް އެދުވަސްވަރު އޮތީ
އިނގިރޭސީންގެ ހިމާޔަތުގެ ދަށުގައި އަޅުވެތި ވެފައެވެ.

43
ދިވެހިރާއްޖޭގެ މިނިވަންކަމަށް ކުރެއްވި މަސައްކަތް
ގައުމެއްގެ ހައިސިއްޔަތުން މިނިވަންކަމަކީ އެންމެ މުހިއްމު ކަންތައްކަން ފާހަގަކުރެވެއެވެ. އެގޮތުން
ދިވެހިރާއްޖެއަކީވެސް އެތައް ފަހަރެއްގެ މަތިން މިނިވަންކަން ގެއްލިފައިވާ ގައުމެކެވެ. އެހެންކަމުން ހޯދުންތަކުގެ
ބައިގައި ދެވަނަ ތީމެއްގެގޮތުން ހިމަނާލާނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ މިނިވަންކަމަށް ކުރައްވާފައިވާ މަސައްކަތްތަކެވެ.
އިބްރާހީމް ނާސިރު ދިވެހިރާއްޖޭގެ ވެރިކަމާ ފުރަތަމަ ޙަވާލުވެ ވަޑައިގެންނެވީވެސް މިދެންނެވިފަދަ ދުވަސްވަރެއް
ގައެވެ. ދެވަނަ ބޮޑުހަނގުރާމައިގައި ގައުމުތައް ބައިބައިވެ ދުނިޔެ ދެބަޔަކަށް ބެހިގެން ދިޔައިރު ދިވެހީންނަށް
އަރަންޖެހުނީ އިނގިރޭސީންގެ ކޮޅަށެވެ. އިނގިރޭސީން އޭރުދިޔައީ ދުނިޔޭގެ އެތައް ގައުމެއް އެމީހުންގެ
އަޅުވެތިކަމުގެ ދަށަށް ގެންދަމުންނެވެ. އެގޮތުން އޭޝިއާގެ ގިނަ ޤައުމުތައްވެސް އޭރުވަނީ އިނގިރޭސީންގެ
އަޅުވެތިކަމުގެ ދަށަށް ގެންގޮސްފައެވެ. ޚާއްޞަކޮށް އިންޑިޔާއާއި ސިރީލަންކާ އަދި ޕާކިސްތާނާއި ނޭޕާލްގެ
އިތުރުންވެސް އޭޝިއާގެ އެތައް ޤައުމެއް އޮތީ އިނގިރޭސީންގެ ޙިމާޔަތުގެ ނަމުގައި އަޅުވެތި ކުރެވިފައެވެ.
ހަމައެފަދައިން ދިވެހިރާއްޖެވެސް ވެފައިވަނީ އިނގިރޭސީންނަށް ވަރަށް މުހިއްމު ސަރަޙައްދެއްގައި އޮތް،
އެމީހުން ކުރަމުން ދިޔަ ހަނގުރާމައިގައި ބޭނުންކުރަން މުހިންމު މަންޒިލެއް ކަމުގައެވެ. އެހެންކަމުން
އިނގިރޭސީން ބޭނުންވީ ކޮންމެ ގޮތަކުންވެސެ އެމީހުންގެ މުށުތެރެއަށް ދިވެހިރާއްޖެ ލާށެވެ. އެކަން ވަނީ
އެނީހުން ކާމިޔާބު ކޮށްފައެވެ. އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ބޭރުގެ ފަރާތްތަކާއެކު ވަރަށް ދަތިއުނދަގޫ
މައްސަލަތަކެއް ޙައްލު ކުރެއްވުމަށް ވިސްނުންތެރި ކަމާއެކު ޑިޕްލޮމެޓިކް މަސައްކަތް ތަކެއް ކުރައްވާފައިވާ ކަން
ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ.

44
ވޯރާއިންގެ ކިބައިން ޤައުމުގެ އިޤްތިޞާދު ސަލާމަތްކުރުމަށް އިބްރާހީމް ނާސިރު ކުރެއްވި
މަސައްކަތް
ދިރާސާކުރިއަށް ގެންދިއުމަށްޓަކައި އެއްކުރެވުނު މައުލޫމާތުތަކުން ފާހަގަކުރެވުނު މުހިއްމު
އަނެއްކަމަކީ ވޯރާއިންގެ ކިބައިން ދިވެހިޤައުމުގެ އިޤްތިސާދު ސަލާމަތް ކުރެއްވުމަށް އިބުރާހީމް ނާސިރު އެތައް
މަސައްކަތެއް ކުރައްވާފައި ވާކަމެވެ. އެހެން ކަމުން 3 ވަނަ ތީމެއްގެ ގޮތުގައި ވޯރާއިންގެ ކިބައިން ގައުމުގެ
އިގްތިސާދު ސަލާތަމް ކުރުމަށް އެޅުއްވި ފިޔަވަޅުތައް ހިމަނާލާނަމެވެ. 1957 އިބްރާހީމް ނާސިރު ރާއްޖޭގެ
ބޮޑުވަޒީރުކަމާ ހަވާލުވެ ވަޑައިގެންނެވި އިރުވެސް ދިވެހިރާއްޖޭގެ އިގްތިސާދު އޮތީ ވޯރާއިންގެ މުށުތެރޭގައެވެ.
ވޯރާ ވިޔަފާރިވެރިންނަކީ އެވޭލާ ޒަމާނުގައި ނާފަހަރުގައި އެއްގައުމުން އަނެއްގައުމަށް ވިޔަފާރި ގާފިލާތަކާއެކު
ދަތުރު ކުރަމުންދިޔަ އިންޑިޔާގެ ބައެކެވެ. އެގޮތުން އެމީހުން ރާއްޖެއަށްވެސް ވިޔަފާރިކަމު ދަތުރުކުރަމުން
ދިޔައެވެ. އިރުވާ މުސުމުގައި ރާއްޖެއަށް އައިސް ރާއްޖޭގައި ބަނޑަހަޖަހައިގެން ވިޔަފާރިކުރަން ތިބެހައި
ހުޅަނގުވެ ވައިފަހިވުމުން ރާއްޖެއިން ލިބެންހުރި މުދާކޮޅެއް ހިފައިގެން ސިލޯނަށާއި އިންޑިޔާއަށް ދަތުރު
ކުރަމުން ދިޔައީއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ދިވެހީންގެ ހިތްހެޔޮކަމާއި މިތާނގައި ގާއިމުވެ ތިބުމުގެ ފައިދާ ބޮޑުކަން
އެނގުމުން އެމީހުންގެ ވިޔަފާރިތައް ރާއްޖޭގައި ގާއިމު ކުރަން ފެށީއެވެ. ހޯދުންތަކުން ފެނުނުގޮތުގައި 105
އަހަރު ދިވެހިރާއްޖޭގައި ވޯރާއިން އެމީހުންގެ ވިޔަފާރިތައް ހިންގަން ތިއްބެވެ. މި ތިބި ތިބުމުގައި އޭރަކު އޮންނަ
ސަރުކާރަކަށް އެހީތެރިވެ ރާއްޖޭގެ ދާހިލީ ކަންކަމުގެ ތެރެއަށް ވޯރާއިން ތިބީ ވަރަށް ބޮޑަށް އަތްގަދަ
ކޮށްގެންނެވެ. އިބްރާހީމް ނސިރު ރާއްޖޭގެ ބޮޑުވަޒީރު ކަމާ ހަވާލުވުމަށްފަހު ރާއްޖޭގެ އިގްތިސާދު ހަރުދަނާ
ކުރުމަށް އެޅުއްވި ފުރަތަމަ ފިޔަވަޅެއްގެ ގޮތުން މޯލްޑިވްސް ކްރެސެންޓް އަދި މޯލްޑިވްސް ސްޓާރ ބައްލަވައި
ގަނެ މިދެބޯޓުގައި ރާއްޖޭގެ އިންޕޯޓް އެކްސްޕޯޓް ހަމަޖެއްސެވިއެވެ. ނަތީޖާއެއްގެ ގޮތުން ވޯރާއިންވެސް
އެމީހުންގެ ވިޔަފާރިމުދާ ވެސް މިދެބޯޓުގައި އުފުލަން މަޖުބޫރުވިއެވެ. މިކަމުންވެސް ވޯރާއިންގެ ނުފޫޒު ކުޑަވާން

45
ފެށިކަން ފާހަގަ ވިއެވެ. ނާސިރު ވެރިކަމާ ހަވާލުވުމުގެ ކުރިން ވޯރާއިން އެމީހުންގެ ޝަކުވާތަކާއި ބޭނުންވާ
ހުރިހާ މުޢާމަލާތެއް ސީދާ ރަދުންނާ ބައްދަލުކޮށް ރަދުންނަށް ދެންނެވުނެވެ. ނަމަވެސް ނާސިރުގެ ވެރިކަން
ފެށުމާއެކު ވޯރާއިންވެސް ސަރުކާރާ މުއާމަލާތް ކުރެވޭނީ ވުޒާރަތުލް ތިޖާރާ މެދުވެރި ކުރައްވައިގެން ކަމުގައި
ހަމަޖެއްސެވިއެވެ. މިކަންވެސްވީ ވޯރާއިންގެ ބާރާއި ނުފޫޒު ދަށަށްދިޔަ ކަމަކަށެވެ. މުހައްމަދު އަމީން ދީދީގެ
ވެރިކަމުން ފެށިގެން ވޯރާއިންނަށް ބޭރުފައިސާ ދޫރުކުން ސަރުކާރުންވަނީ ހުއްޓާލާފައެވެ. އަދި އެއަށްފަހު
ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ވޯރާއިންނަށް އެއްގޮތަކަށްވެސް ބޭރުފައިސާ ނުލިބޭނެ ގޮތަށް އުސޫލުތައް
ކަނޑައެޅުއްވިއެވެ.
އެކިއެކި ކަންކަމުގައި ބޭރުގެ އެހީތެރިކަން ހޯއްދެވުން
އިބްރާހީމް ނާސިރު ދިވެހިރާއްޖޭގައި ވެރިކަން ކުރެއްވި ދުވަސްވަރަކީ މިޒަމާނާ އަޅާބަލާއިރު
ޓެކްނޮލޮޖީގެ ގޮތުން މުޅި ދުނިޔެވެސް ވަރަށް ފަހަތުގައި އޮތް ދުވަސްވަރެކެވެ. މުއާސަލާތާއި ދަތުރު ފަތުރުގެ
ރޮނގުން މުޅި ދުނިޔެވެސް އޭރުއޮތީ ވަރަށް ފަހަތުގައެވެ. ހަމައެފަދައިން ތައުލިމާއި ސިއްހީ ދާއިރާވެސް މިހާރާ
އަޅާބަލާއިރު އެދުވަސްވަރު އޮތީ ވަރަށް ފަހަތުގައިކަން ހޯދި ހޯދުންތަކުން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. ހާއްސަކޮށް
ބަލިމީހަކަށް ފަރުވާއެއް ދޭނެ ސިއްހީ ނިޒާމެއް އަމުދުން ނެތްކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. ކަންމިހެން ހުރުމާއިއެކު
ބޭރުގެ ފަރާތްތަގެ އެހީތެރިކަމަށް ދިވެހިރާއްޖެއޮތީ ނުހަނުބޮޑަށް ބޭނުންވެފައެވެ. ހާއްސަކޮށް އިނގިރޭސިން ނަކީ
އެދުވަސްވަރުވެސް ދުނިޔޭގެ ޓެކްނޮލޮޖީ ކުރިއަރާފައިވާ ނިސްބަތަށް ބަލާއިރު އެންމެ ފަހުގެ މޮޅު ޓެކްނޮލޮޖީ
ބޭނުން ކުރަމުން ދިޔަ ބައެކެވެ. އަޅުވެތިކަމުގައި އޮތްއިރުވެސް އިނގިރޭސީންގެ ފަރާތުން ދިވެހީންނަށް ޒަރޫރީ
ކަންކަމުގައި އެހީތެރިކަން ލިބެމުން ދިޔައެވެ. ވީމާ އިނގިރޭސީންގެ އަޅުވެތިކަމުން ސަލާމަތް ވުމުގެ

46
ވިސްނުމެއް ގެންގުޅެމުން އެމީހުންގެ ފުށުން ލިބެމެނުންދާ ފައިދާތައް ދުވަހުން ދުވަހަށް އިތުރު ކުރުމަށް
ނާސިރު މަސައްކަތް ކުރައްވާފައިވާކަން ހޯދި ހޯދުންތަކުން ހާމަވިއެވެ. އަދިހަމަ އެއާއެކު 1976 ވަނަ އަހަރުގެ
ފެބްރުއަރީ 21 ވަނަދުވަހު އިންޑިޔަން އެއާލައިންގެ ޝެޑިއުލް ދަތުރުތައް ރާއްޖެއަށް ކުރަން ފެށިއެވެ. މިއީ
އިންޑިއާއިން ރާއްޖޭގެ ދަތުރުފަތުރަށް ހޯދައިދެއްވި ވަރަށްބޮޑު ކުރިއެރުމެކެވެ.
ބައެއްފަހަރު ޚާރިޖީ ކަންކަމުގައި މާބޮޑަށް ހަރުކަށިވެ ވަޑައިގެންފައިވުން
އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ބޭރުގެ ފަރާތްތަކާއި ދިވެހިރާއްޖެއާ ދެމެދު އުފެދިފައިވާ އެތައް
މައްސަލައެއް ހައްލުކުރެއްވިކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. އެހެން ނަމަވެސް އެންމެ ބޮޑަށް ފާހަގަ ކުރެވުނުކަމަކީ
ބޭރުގެ ފަރާތްތަކާ ދެމެދު އުފެދިފައިވާ މައްސަލަތައް ހައްލު ކުރެއްވުމަށް އެމަނިކުފާނު ބައެއްފަހަރު ވަރަށްބޮޑަށް
ހަރުކަށިވެ ގޮތްދޫ ނުކުރައްވައި ހިފާއްޓަވާ ކަމެވެ. ބައިނަލަގްވާމީ ގުޅުންތަކުގައި އެއްފަރާތުން އަނެއް ފަރާތަށް
އިހްތިރާމް ކުރުމާއި ދޫދެއްވުމަކީ ބޭރުގެ އެތައް ގައުމަކުން ފެންނަމުންދާ ރީތި އާދަތަކެކެވެ. ވޯރާ
ވިޔަފާރިވެހިން ފޮނުވާލެއްވުމާއި އައްޑުއަތޮޅު ގަމުން އިނގިރޭސީން ބޭލުމުގެ މައްސަލަ ފަދަ މައްސަލަތަކުގައި
އިބްރާހީމް ނާސިރު ވަރަށް ހަރުކަށި ސިޔާސަރުތަކެއް ގެންގުޅުއްވާފައި ވާކަން ހޯދުންތަކުން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ.
އެކަމަކީ އޭގެ ޒާތުގައި ބައެއްފަހަރު ފައާިދުހރި ކަމެއްނަމަވެސް އޭގެ ސަބަބުން ކުރިމަތިވެދާނެ ނުރައްކަލަށް
ވެސް ވިސްނާލަން ޖެހެއެވެ.
ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުގެ ސަބަބުން ދިވެހިރާއްޖޭގެ ދާޚިލީ ކަންކަމަށް ނުފޫޒުފޯރުވާފައިވާ މިންވަރު
ހޯދުންތަކުގެ ބައިގައި ހަތަރުވަނަ ތީމެއްގެ ގޮތުން ފާހަގަ ކުރެވުނީ ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުގެ ސަބަބުން
ގައުމުތަކުގެ ދަހިލީ މިނިވަންކަމަށާއި ގައުމުގެ ކުރިއެރުމަށް ނުފޫޒު ފޯރާ މިންވަރެވެ. ދުނިޔޭގައި އެއްވެސް

47
ގައުމެއް އެކަނި އެކަހެރީން ކުރިއަރައި ތަރައްގީ ނުވެވޭނެކަމީ ދުނިޔޭގެ ގިނަ ގައުމުތައް އެއްބަސްވާނެ ކަމެކެވެ.
ގައުމެއްގެ ކުރިއެރުމާއި ތަރައްގީއަށް، އެހެން ގައުމުތަކުގެ ކުރިއަރާފައިވާ ޓެކްނޮލޮޖީއާއި އައު ހޯދުންތައް ވަރަށް
ބޮޑަށް ބޭނުންވެއެވެ. އިލްމީ ގޮތުންނާއި އިޖުތިމާއީގޮތުން އަދި އުމުރާނީ ގޮތުންނާއި އިގުތިސާދީގޮތުން އަދި
ސިޔާސީގޮތުންވެސް އެހެން ގައުމުތައް ކުރިއަރާފައިވާ ގޮތް ދެނެގަނެ އެގޮތަށް އަމަލުކޮށްގެން ނޫނީ
ބަވަނަވަމުންދާ ދުނިޔޭގައި ތަރައްގީ ހާސިލު ނުކުރެވޭނެ ކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. އަދި ހަމައެހެންމެ
އެއްގައުމުން އަނެއް ގައުމުގެ ސިޔާސީ ކަންކަމުގެ ތެރެއަށް ވަދެ ނުފޫޒުފޯރުވާނެކަމާއި ހާއްސަކޮށް ނުފޫޒުގަދަ
ގައުމުތަކުން ނިކަމެތި ގައުމުތަކުގެ ދާހިލީ ކަންކަމާ ސީދާގޮތުންނާއި ނުސީދާގޮތުން ބެހޭނެކަން ހޯދުންތަކުން
ފާހަގަކުރެވުނެވެ. އެހެންކަމުން އެފަދަ ނުފޫޒުތަކުން ރައްކާރެތިވުމަށް ޓަކައި ތަފާތު ގައުމުތަކާއެކު ޚާރިޖީގުޅުން
ގާއިމުކޮށް އެގައުމުތަކާއެކު އެކި ދާއިރާތަކުން ގުޅިގެން މަސައްކަތްކުރުން މުހިއްމުކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ.
ދެވަނަ ބޮޑުހަނގުރާމައަށްފަހު އިނގިރޭސީންގެ އަތްދަށުން މިނިވަންކަން ލިބުމުން އިންޑިއާއިން އެމެރިކާއާއިއެކު
ގާއިމުކުރި ޚާރިޖީ ގުޅުމަކީ މިކަމުގެ އަލިގަދަ ހެއްކެއް ކަމަށް ފެނެއެވެ.
ހޯދުންތަކުގެ ޚުލާސާއެއް
''އި
އަޅުގަނޑު ދިރާސާ ކުރަމުންދާ މައުލޫ ކަމަށްވާ ބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ގެންގުޅުއްވި
''
ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުތައް މިމައުލޫއަށް އެއްކުރެވުނު މައުލޫމާތުތައް ރަނގަޅަށް ކިޔައި އެކި ބޭފުޅުން އެއްބަސްވެ
ލައްވާ ގިނަ ކަންތައްތައް ފާހަގަ ކުރުމަށް ކުރެވުނު މަސައްކަތުން އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި
ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ ސިޔާސަތު އޮތްގޮތް ބެލުމަށްޓަކައި އިތުރަށް ދިރާސާ ކުރަންޖެހޭ މުހިއްމު ތީމުތަކެއް

48
ކަނޑައެޅުނެވެ. އެގޮތުން ކަނޑައެޅުނު ތީމުތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ މުހިއްމު ހަ ތީމެއް ނަގައި އެ ހަ ތީމުގެ
ދަށުން ދިރާސާ ކުރިއަށް ގެންދިއުމަށް ކަނޑައެޅީމެވެ.
އެންމެ ފުރަތަމަ ތީމެއްގެ ގޮތުން އެދުވަސްވަރު ރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ ސިޔާސަތު އޮތްގޮތް ފާހަގަކޮށްފައި
އެވަނީ ވަރަށް މުހިއްމު ސަބަބަކާ ލައިގެން ނެވެ. އެއީ ގައުމެއްގެ ހައިސިއްޔަތުން ޚާރިޖީގުޅުންތައް ހަމަހަމަ
ކަމާއެކު ދުނިޔޭގެ ގިނަ ގައުމު ތަކަކާއެކު ބޭއްވުމަކީ ނުހަނު މުހިއްމު ކަމެއް ކަމުގައި ގިނަ މުފައްކިރުން
ވިދާޅުވެއެވެ. ނަމަވެސް އެދުވަސްވަރު ދިވެހިރާއްޖެވަނީ ވަކިގައުމެއްގެ ޚާރިޖީ ކަންކަމަށް ވަރަށްބޮޑަށް
ބުރަވެފައިކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. ގައުމެއްގެ އަޅުވެތި ކަމަށް ގައުމު ދިޔަނުދިނުމަށް ގިނަ ގައުމުތަކާއެކު
ޚާރިޖީގުޅުން ބޭއްވުން ވަރަށް މުހިއްމު ކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ.
ދެވަނަ ތީމަކަށް ދިވެހިރާއްޖޭގެ މިނިވަންކަމަށް ކުރެއްވި މަސައްކަތްތައް ނަގާފައި އެވަނީ
އިނގިރޭސީންގެ އަޅުވެތިކަމުން ދިވެހިރާއްޖެ ސަލާމަތްކުރުމަށް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ޚާރިޖީގޮތުން ނުހަނު
ގިނަގުނަ މަސައްކަތް ތަކެއް ކުރައްވާފައި ވާކަން ފާހަގަ ކުރެވިފައި ވާތީއެވެ.
ތިންވަނަ ތީމުގެ ބޭނުމަކީ އެދުވަސްވަރު ދިވެހީން ތިބީ އިގްތިސާދީ ގޮތުންވެސް ބޭރުގެ އަޅުވެތިކަމަށް
ގޮސްފައިކަމަށް ވާތީ ވޯރާއިންގެ އިގްތިސާދީ އަޅުވެތި ކަމުން ސަމާލާމަތް ވެގެން މެނުވީ ފުރިހަމަ މިނިވަންކަން
ހޯދެން ނެތްކަމަށް ފާހަގަ ކުރެވޭތީއެވެ. އޭގެ އަނެއް ސަބަބަކީ އިނގިރޭސީން ރާއްޖެ އަޅުވެތިކުރުމަށްވެސް
ވޯރާވިޔަފާރިވެރީން ޓޫލެއްގެ ގޮތުގައި ބޭނުން ކުރިކަން ފާހަގަ ކުރެވުމެވެ. ވީމާ މި ދެންވެތި އިގްތިސާދީ
އަޅުވެތިކަމުން ޤައުމު މިނިވަން ކުރުމަށްވެސް ހަރުދަނާ ޚާރިޖީ ސިޔާސަތެއް ގެންގުޅެފައިވާކަން ފާހަގަ
ކުރެވުނެވެ.

49
ޤައުމު އަޅުވެތިކަމުގައި އޮތުމާއެކުވެސް ބޭރުގެ ފަރާތްތަކުން އެހީތެރިކަން ހޯދުމުގެ މަސައްކަތް
ނާސިރު ގެންދެވީ ކުރައްވަމުންނެވެ. ހާއްސަކޮށް ރާއްޖެ އެގައުމެއްގެ އަޅުވެތިކަމުން މިނިވަން ވުމުގެ
މަސައްކަތް ކުރަމުންދާ އިނގިރޭސީންގެ އަތުން އެކިއެކި ދާއިރާތަކަށް މާލީއެހީ ހޯއްދެވިކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ.
އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުތައް ދިރާސާކުރަމުން ދިޔައިރު ފާހަގަކުރެވުނު އަނެއް ކަމަކީ ބައެއްފަހަރު
ޚާރިޖީ ކަންކަމުގައި އެމަނިކުފާނު ބޮޑާހާއްކަވާ ހަރުކަށިކަން ދައްކަވާކަމެވެ. ޚާރިޖީ ކަންކަމުގައި ހަރުކަށިކަން
ދެއްކުމަކީ ގައުމަށް ނުރައްކަލާ ކުރިމަތިލާން ޖެހިދާނެ ކަމެއްކަން ޚާރިޖީ ދާއިރާގެ ތަޖުރިބާކާރުންގެ ލިޔުންތަކުން
ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ.
ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުގެ ސަބަބުން ދާހިލީ ކަންކަމަށް ނުފޫޒުފޯރާނޭކަން ތަޖުރިބާކާރުންގެ ލިޔުންތަކުން
ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. އަދި ހަމަ އެފަދައި ރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުގެ ސަބަބުން ދާހިލީ މިނިވަން ކަމަށް
ބުރޫއަރާފައިވާ ފަހަގަކުރެވުނެވެ. އަދި އިނގިރޭސިންގެ އަތްދަށުން މިނިވަން ވުމަށްވުރެ ބޮޑުއަގެއް ދާހިލީ
މިނިވަންކަން ހޯދުމަށް ދައްކަން ޖެހުނުކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. ޖުމުލަކޮށް މުޅި ދިރާސާ ކުރިއަށް ގެންގޮސްފައި
ވާނީ މި ދެންނެވި ހަ ތީމުގެ މައްޗަށެވެ.
ބާބު- 5
ޑިސްކަޝަން

50
އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ ގުޅުންތައް އޮތްގޮތް
ޤައުމު ކިތަންމެ ކުޑަވެފައި މީސްކޮޅު ކިތަންމެ މަދުނަމަވެސް ދިވެހިންނަކީ ފަޚުރުވެރިވުން ހައްޤު
ތާރީޚެއް އޮތް ބައެކެވެ. މަސައްކަތްތެރި ހީވާގި ބައެކެވެ. ކުޅަދާނަ ހުނަރުވެރި ބައެކެވެ. އެވޭލާ ޒަމާނުގައި
ނުހަނު މަދު ވަސީލަތްތަކާއި އެހާމެ ދަތިއުނދަގުލުގައި ހިތްވަރު ކުރި ބައެކެވެ. އަމުދުން ޓެކްނޮލޮޖީގެ
އުފެއްދުންތައް ނެތް ޒަމާނެއްގައި ދިވެހީންވަނީ މުޅި ދުނިޔެ ހައިރާންވާފަދަ ބުރަ މަސައްކަތްކޮށް ކާމިޔާބީ
ޙާޞިލްކޮށްފައެވެ. ދުރު ޤައުމުތަކަށް ދަތުރުކޮށް ދިވެހީންވަނީ މުޅި ދުނިޔެއަށް ތައާރަފްވެފައެވެ. އެކަން
އެނގޭ އެއް ހެއްކަކީ 1953 ގައި ދިވެހިރާއްޖޭގައި ހިނގަމުންއައި ވިރާސީ ރަސްކަން ޖުމުހޫރީ ވެރިކަމަކަށް
ބަދަލު ކުރުމާއި ގުޅިގެން ބައިނަލަޤުވާމީ ފަރާތްތަކުން ކިޔާފައިވާ މަރުޙަބާއިންނެވެ. އަހުމަދު ޝާކިރު (2006)
ހާމަކުރައްވާ ގޮތުގައި މުހައްމަދު އަމީންދީދީ 1953ގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފުރަތަމަ ޖުމުހޫރިއްޔާގެ ފުރަތަމަ
ރައީސްކަމުގެ ހުވާ ކުރެއްވުމާއި ގުޅުގެން ބައިނަލަޤުވާމީ ޤައުމުތަކުން މަރުޙަބާ އޮހެންފެށިއެވެ. އެގޮތުން
މަރުޙަބާ ފޮނުއްވި ޤައުމު ތަކުގެ ތެރޭގައި އިނގިރޭސިވިލާތާއި ފަރަންސޭސިވިލާތުގެ އިތުރުން އެމެރިކާއާއި
ޖަރުމަނުވިލާތް ހިމެނެއެވެ. އަދި އޮސްޓްރޭލިޔާއާއި ޗައިނާގެ އިތުރުން އިނޑިޔާއާއި ޕާކިސްތާނާއި ސިލޯނުގެނަން
ފާހަގަ ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. އަދި އެތަންތާނގެ ނޫސްތަކުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ވެރިކަން ހިންގުމުގެ ނިޒާމަށް މި
ގެނެވުނު މުހިއްމު ބަދަލުގެވާހަކަ ލިޔަމުންދިޔަކަމަށް ވެސް ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ. އެހެންކަމުން އިބްރާހީމް
ނާސިރު ދިވެހިރާއްޖޭގެ ވެރިކަމާ ހަވާލުވުމުގެ ކުރިންވެސް ދިވެހިރާއްޖެ ވަނީ ބޭރުދުނިޔެއަށް ވަރަށް ރަނގަޅަށް
ތައާރަފް ވެފައިކަން އެނގެއެވެ. އަހުމަދު ޝާކިރު (2006) އިތުރަށް ހާމަކުރައްވާ ގޮތުގައި އިބްރާހީމް ނާސިރު
ދިވެހިރާއްޖޭގެ ވެރިކަމާ ހަވާލުވެ ވަޑައިގަތީ ފުރަތަމަ ޖުމުހޫރިއްޔާ އުވި އަނެއްކާވެސް ދިވެހިރާއްޖޭގައި 14
އަހަރާއި 8 މަހާ 4 ދުވަސް ވަންދެން ކުރެވެމުންއައި ރަސްކަން ނިމި 11 ނޮވެންބަރ 1968 ގައެވެ. އެހެން
ކަމުން އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމާ ހަމައަށް އައިއިރު ދިވެހިރާއްޖެވަނީ ވަރަށްބޮޑަށް ދުނިޔެއަށް ހުޅުވި،

51
ބޭރުގެ ގިނަ ގައުމުތަކަކާއެކު އެކުވެރިކަން ގާއިމުކޮށް ގުޅުންތައް ބަދަހި ކުރަން ފަށާފައެވެ. އެގޮތުން އަވައްޓެރި
ސިލޯނާއި އެކު އުފެދިފައި އޮތީ ވަރަށްގާތް ގުޅުމެއްކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. ހާއްސަކޮށް އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ
ވެރިކަމުގައި ސިލޯނާއެކު ވިޔަފާރީގެ ގުޅުންތައް ބަދަހި ކުރައްވާފައި ވާކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. އަދި ހަމަ
އެފަދައިން ދިވެހިރާއްޖެއާ ސިލޯނާ ދެމެދު ޑިޕްލޮމެޓިކް ގޮތުންވެސް ވަރަށްގާތް ގުޅުމެއް ބާއްވަމުން ދިޔަކަން
ވެސް އެއްކުރެވުނު މައުލޫމާތުތަކުން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. އެގޮތުން އޭރު ދިވެހިރާއްޖެއާ އިނގިރޭސީންނާ ދެމެދު
އުފެދިފައިއޮތް ނުތަނަވަސް ކަން ހައްލުކުރުމަށް ދެޤައުމުގެ ވަފުދުތައް ސިލޯނަށް ގޮސް ސިލޯނުގައި ހުންނަ
އިނގިރޭސީންގެ މިޝަންގައި ބައްދަލުވުންތައް ބާއްވަމުން ދިޔައެވެ. އެންމެ މުހިއްމު ކަމެއްކަމުގައި ފާހަގަ
ކުރެވުނީ އިނގިރޭސީންގެ އިސްތިޢުމާރުގެ ދަށުން ދިވެހީންނަށް ފުރިހަމަ ނިމިވަންކަން ލިބިގެން ދިޔަ
އެގްރީމެންޓްގައި ސޮއިކުރުމެ ރަސްމިއްޔާތުވެސް އޮތީ ސިލޯނުގައެވެ. އިންޑިޔާއަކީ އަބަދުވެސް ދިވެހީންނާ
ވަރަށް ގާތް ގުޅުމެއް ބާއްވަމުން ދިޔަ ޤައުމެއްކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. އެހެންނަމަވެސް އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ
ވެރިކަމުގައި އިންޑިޔާ ސަރުކާރާއެކު މާބޮޑު ގުޅުންތަކެއް ބާއްވަމުން ދިޔަތަން ފެންނާކަށް ނެތެވެ. އެކަމުގެ
އެންމެބޮޑު އެއް ހެއްކަކީ އިންޑިޔާގެ ވޯރާ ވިޔަފާރިވެރީންވެސް އެމީހުންނަށް ދިވެހި ސަރުކާރުގެ ފަރާތުން
ލިބެމުންދިޔަ އުނދަގޫތަކުގެ ޝަކުވާ އެމީހުން އުފުލަނީ އިނގިރޭސި ސަރުކާރުގައިކަން ހޯދުންތަކުން ފެންނަން
ހުރުމެވެ. އެކަން އެހެންވީ އޭރު އިންޑިޔާއަކީ އިނގިރޭސީންގެ އިސްތިޢުމާރުގެ ދަށުގައި އަޅުވެތިވެފައި އޮތް
ޤައުމަކަށްވުމީވެސް އެކަށީގެންވާ ކަމެކެވެ.
އެއްކުރެވުނު މައުލޫމާތުތަކުން ހާމަވިގޮތުގައި އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖެއާއެކު
އެންމެބޮޑަށް ޚާރިޖީ ގުޅުން ބަދަހިކުރަމުން ގެންދިޔައީ އިނގިރޭސިވިލާތުން ނެވެ. އިނގިރޭސީންގެ
އިސްތިއުމާރުގެ ދަށަށް ރާއްޖެ ގެންދިއުމަށް 1887 ވަނަ އަހަރު ލިޔެވުނު ހިމާޔަތުގެ އެއްބަސްވުމުގައި
އިނގިރޭސީން ފިޔަވައި އެހެން އެއްވެސް ޤައުމަކާއެކު ޚާރިޖީ އެއްވެސް މުއާމަލާތެއް ކުރުން ދިވެހި ސަރުކާރަށް

52
އޮތީ މަނާކުރެވިފައެވެ. އަދި ދިވެހިރާއްޖެ ބޭރުގެ އެއްވެސް ޤައުމަކާ އެއްވެސް މުޢާމަލާތެއް ކުރަން
ބޭނުންވެއްޖެނަމަ އެކަން ކުރެވޭނީ ސިލޯނުގައިހުންނަ އިނގިރޭސި ސަފީރުގެ ބެއްލެވުމުގެ ދަށުންކަމަށް ވެސް
މިދެންނެވި ހިމާޔަތުގެ އެއްބަސްވުމުގައި ބަޔާންކޮށްފައި ވެއެވެ. ސަބަބެއް ކަމަށް ފާހަގަ ކުރެވުނީ ދެވަނަ
ބޮޑުހަނގުރާމައިގައި އިނގިރޭސީން ބޭނުންކުރުމަށް އައްޑުއަތޮޅު ގަމުގައި ހަދާފައިވާ ހަނގުރާމައިގެ މަރުކަޒުގެ
މަސައްކަތް ހުއްޓުމެއް ނެތި ކުރިއަށް ގެންދިއުމަށް ދިވެހިސަރުކާރުގެ އެއްބާރުލުން ހޯދުމެވެ. އަދި އިބްރާހީމް
ނާސިރުގެ ފަރާތުން އިނގިރޭސީން ބޭނުންވި އެއްބާރުލުން ނުލިބުމުން އައްޑޫގެ ރައްޔިތުންގެ ވިސްނުމާއި ފިކުރު
ބަދަލުކުރުވައިގެން ވެސް ގަމުގައި އިނގިރޭސީން ހިންގަމުން ދިޔަ ހަނގުރާމައިގެ މަރުކަޒުގެ މަސައްކަތް
ހުއްޓައިނުލައި ކުރިއަށް ގެންދެވޭތޯ މަސައްކަތް ކޮށްފައި ވެއެވެ.
އިބްރާހިމް ނާސިރު ދިވެހިރާއްޖޭގެ މިނިވަންކަމަށް ކުރެއްވި މަސައްކަތް
މިނިވަންކަމަކީ ކޮންމެ އިންސާނަކަށްމެ ދުނިޔޭގައި ލިބޭނެ އެންމެބޮޑު އެއް ނިޢުމަތެވެ.
އަޅުވެތިކަމުގެ ހިތިރަހަ ނުދެކޭ މީހަކަށް މިނިވަންކަމުގެ އަގު ވަޒަނެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އެހެންކަމުން
އަޅުގަނޑުމެންގެ މި ލޮބުވެތި ޤައުމުވެސް ވަނީ މިނިވަންކަމުގެ އަގު ވަޒަން ކޮށްފައެވެ. ފެންނަން އޮތް މާޒީގައި
ދިވެހިރާއްޖެ ވަނީ ތިން ފަހަރެއްގެ މަތިން އަޅުވެތިކަމުގެ ހިތި ރަހަ ދެކެފައެވެ. މި ދެންނެވި ތިން ފަހަރުވެސް
ދިވެހީން ވަނީ އެތައް ވޭނަކާއި ހިތްދަތި ކަމެއް ތަޖުރިބާ ކޮށްފައެވެ. އެތައް ދިވެހި ދަރީންނެއްގެ ފުރާނަ ވަނީ
އެފަދަ ދަނޑިވަޅު ތަކުގައި ގެއްލިގެން ގޮސްފައެވެ. އަނިޔާވެރިންގެ އަތްދަށުވެ އެތައް ވޭނަކާއި އަނިޔާއެއް
ދިވެހީންނަށް ވަނީ މާޒީގައި ލިބިގެން ގޮސްފައެވެ. މުދާ ފޭރި އަންހެނުންނާއި އަންހެން ދަރީންގެ އިތްފަތް ވަނީ
ހާއިނުންގެ އަނިޔާވެރި ވަކިތަކުގެ ދަށުވެ ފޭރިގަނެފައެވެ. ރަހީނުންގެ ގޮތުގައި ގެންދިޔަ އެތައް ދިވެހި

53
ދަރީންނެއް ވަނީ ވީނުވީއެއް ނޭނގިފައެވެ. މާޒީގެ ސަފުހާތަކުން އެވާހަކަތައް އަޅުގަނޑުމެން މިއަދުވެސް ކިޔަނީ
ރޮމުން ކަރުނަ އަޅުމުންނެވެ. ފަހުގެ ތާރީޚުގައި ކުރިމަތިވި އެންމެ ބޮޑު އަޅުވެތިކަމަކީ އިނގިރޭސީންގެ
އިސްތިޢުމާރުގެ ދަށުގައި ދިވެހިރާއްޖެ އޮތް އޮތުމެވެ. އަލީފަހުމީ އަހުމަދު (2012) ހާމަކުރައްވާ ގޮތުގައި
އައްޑުއަތޮޅުގަން މިލިޓަރީ ބޭހެއް ޤާއިމު ކުރުމަށް އިނގިރޭސީންނަށް ކުއްޔަށް ދެއްވީ ފާމުލަދޭރި ކިލެގެފާނެވެ.
އަދި އެ ކިލެގެފާނު ގެންދެވީ އިނގިރޭސީން ހުށައެޅުއްވި ކޮންމެކަމަކަށް އެއްބަސްވެ ވަޑައިގަންނަވަމުން
ކަމަށްވެސް އެބޭފުޅާ ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ. ފާމުލަދޭރި ކިލެގެފާނު ކަންތައް ކުރެއްވި ގޮތާ ދިމާ އިދިކޮޅަށް
އިބްރާހީމް ނާސިރު އަމަލު ކުރެއްވިކަމަށް ވެސް އަލީފަހުމީ އަޙުމަދު ވިދާޅުވެއެވެ. އެގޮތުން ގަމުގެ
މައްސަލައިގައި ދޫނުދެއްވައި ހިފެހެއްޓެވުމުގެ ނަތީޖާއެއްގެ ގޮތުން އިނގިރޭސީންނަށް އެމީހުންގެ ޕްލޭންތައް
ބަދަލުކުރަން ޖެހުނުކަން ހާމަވެގެން ދިޔައެވެ. އިބްރާހީމް ޝިހާބު (1994) އަދި އަލީފަހުމީ އަހުމަދު (2012)
ހާމަކުރައްވާ ގޮތުގައި ދިވެހީންނަށް ދަތުރު ފަތުރުގެ މިނިވަންކަން ލިބުމުގެ އެންމެ މުހިއްމު އެއް ވަސީލަތް
ކަމަށްވާ ހުޅުލޭ ވައިގެ ބަނދަރު ހެދުމުގެ ޚިޔާލު ދެއްވައި އެކަމަށް ބޭނުންވާ ހުރިހާ އެހީތެރިކަމެއް
އިނގިރޭސީން ދެއްވުމަށް އެބޭފުޅުން އަމިއްލަފުޅަށް ހުށައެޅުއްވިއެވެ. އިބްރާހީމް ނާސިރު އެކަމާ އެއްބަސްވެ
ވަޑައިގަތުމުން އިނގިރޭސީން އައިސް ބިންސާރވޭކޮށް އަމިއްލަ އިސްނެގުމުގެ މަތީން ވައިގެ ބަނދަރު
ހަދައިދިންކަން ހޯދުނު ހޯދުންތަކުން ހާމަވެގެން ދިޔައެވެ. އެޒަމާނަށް ބަލާއިރު މިފަދަ ބުރަ އަދި އެހާމެ އަގުހުރި
މަސައްކަތެއް ދިވެހީންނަށް އިނގިރޭސީންގެ އަމިއްލަ އިސްނެގުމުގެ މަތީން ކޮށްދިނުމުގެ ސަބަބެއްކަމަށް
ޤަބޫލުކުރެވެނީ އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ހަރުދަނާ އަދި ޤައުމުގެ ހައްގުގައި ދޫނުދެއްވައި ހިފޭއްޓެވި ހިފެހެއްޓެވުން
ފިނިކުރުމަށް އިނގިރޭސީން ކުރިކަމެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އެ މަސައްކަތުގެ ސަބަބުން ދިވެހީންގެ މިނިވަންކަން
ފުރިހަމަ ވުމަށް ބޭނުންވާ އެއް ވަސީލަތްކަމަށްވާ ދިވެހީންގެ އަމިއްލަ ވައިގެ ބަނދަރުގެ ބިންގާއެޅި އޭގެ
މައްޗަށް މިއަދު މިފެންނަ ވެލާނާ އިންޓަރނޭޝަނަލް އެއަރޕޯޓް ތަރައްޤީ ކުރެވެން ފެށިއެވެ. އެހެންކަމުން

54
ދިވެހިޤައުމުގެ ހަޤީގީ މިނިވަންކަމަށް އިބްރާހީމްނާސިރު މުހިއްމު މަސައްކަތްތަކެއް ކުރެއްވިކަމަށް
ޤަބޫލުކުރެވެއެވެ.
ވޯރާއިންގެ ކިބައިން ޤައުމުގެ އިޤްތިޞާދު ސަލާމަތްކުރުމަށް އިބްރާހީމް ނާސިރު ކުރެއްވި
މަސައްކަތް
ހޯދުނު ހޯދުން ތަކުން ފެނުނުގޮތުގައި އިބްރާހީމް ނާސިރު ވަނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ މިނިވަން ކަމަށްޓަކައި
އެތައް މަސައްކަތެއް ކޮށްދެއްވާފައިކަން މިހާތަނަށް އާދެވުނު އިރު އެނގިގެން ގޮސްފިއެވެ. އަޅުވެތިކަމަކީ ތަފާތު
އެތައް ބަޔަކަށް ބެހިގެންދާ ކަމެއްކަން ކުރެވުނު ދިރާސާގައި އެއްކުރި މައުލޫމާތު ތަކުން އެނގިގެން
ގޮސްފިއެވެ. އެގޮތުން އިޤްތިސާދީގޮތުން ކުރާ އަޅުވެތިކަމަކީ އެންމެ ނުރައްކާތެރި އެއް ބާވަތުގެ އަޅުވެތި
ކަމެވެ. އިބްރާހީމް ނާސިރު ދިވެހިރާއްޖޭގެ ވެރިކަމާ ހަވާލުވެ ވަޑައިގެންނެވިއިރު ދިވެހި ޤައުމުވަނީ ދެބާވަތެއްގެ
އަޅުވެތިކަމުގެ ދަށުގައިކަން ފެންނަން އެބައޮތެވެ. އެއީ އިނގިރޭސީންގެ ހިމާޔަތުގެ ނަމުގައި ކޮށްފާއޮތް
އިސްތިޢުމާރީ އަޅުވެތިކަމާއި އިންޑިޔާގެ ވޯރާ ވިޔަފާރި ވެރީންގެ އަތްދަށުގައި މުޅި ދިވެހިގައުމުގެ އިޤްތިސާދު
އަޅުވެތިވެފައި އޮތް އިގްތިސާދީ އަޅުވެތިކަމެވެ. މިދެންނެވި ދެބާވަތުގެ އަޅުވެތިކަމަކީވެސް އޭގެ ޒާތުގައި ނުހަނު
ނުރައްކާތެރި އަޅުވެތިކަމުގެ ވައްތަރު ތަކެވެ. އަބްދުލްހަކީމު ހުސައިން މަނިކު (2000) ހާމަކުރައްވާ ގޮތުގައި
ވޯރާއިން މަސްހިފައިގެން އަންނަ އުޅަނދު ފަހަރުގެ ވެރީންނާ ގުޅާލަނީ މާ ވަރުގަދަ އަކަށެވެ. އަދި އެ އުޅަނދު
ފަހަރުން ގެންނަ މަސް ވޯރާވިޔަފާރި ވެރިއެއްގެ ފިހާރައިގެ ކުރިމައްޗަށް ގެނުވައެވެ. އެއަށްފަހު މަސްކިރަން
ފެށުމުގެ ކުރިން ސިއްރު ސިއްރުން މަސްގެނައި އޮޑީގެ ނެވިމީހާއަށް 10 ވަރަކަށް ރަންފައުނު ދެއެވެ. އަދި
ކުޑަ އޮޑިއެއްގެ ނެއްވެއް ނަމަ މިގޮތުން ހައެއްކަ ރަންފައުނު ދެއެވެ.

55
އިސްތިއުމާރީ އަޅުވެތިކަމަށްވުރެ އިގްތިސާދީ އަޅުވެތިކަމުގެ ހިތިރަހަ އެދުވަސްވަރު ދިވެހީންނަށް
ފެނިފައިވަނީ މާ ހިތިކޮށް ކަމަށް ފެނެއެވެ. އޭގެ އެއް ސަބަބަކީ އެތައް ޒަމާނެއް ވަންދެން ވޯރާ ވިޔަފާރިވެރިން
ރާއްޖޭގައި ތިބި ތިބުމުގެ ސަބަބުން އެމީހުން ވަނީ ވަރަށްބޮޑަށް ރާއްޖޭގެ އެކިއެކި ކަންކަމަށް ބާރު ފޯރުވަން
ފަށާފައިކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. ހާއްސަކޮށް އޭރަކު ހުންނަ ރަސްކަލަކަށް ނުވަތަ ރައީސަކަށް ހަދިޔާ ބަދިޔާ
ދީގެން އެމީހުން ދިޔައީ ވެރިކަމުގެ ބާރު ކޮންޓުރޯލް ކުރަމުންކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. އަދި ދިވެހި ޤައުމަށް
ފައިސާގެ ދަތިކަމެއް ކުރިމަތި ވެއްޖެނަމަ އެމީހުން ދިޔައީ ދަނޑިވަޅުގެ ބޭނުން ހިފައި ސަރުކާރުން ބޭނުންވާ
އަދަދަކަށް ލޯނު ދޫކުރަމުން ނެވެ. ނަތީޖާއެއްގެ ގޮތުން ވަކިހިސާބަކުން ދިވެހި ސަރުކާރު އޮތީ ވޯރާ ވިޔަފާރި
ވެރިންނަށް ދަރާފައެވެ. ސަރުކާރުގެ ތެރެއިން އެމީހުން ބޭނުންވާ ކަންކަން ފުއްދުމަށް ބާރު އެޅުމުގެ ގޮތުން
އެމީހުން ވަނީ ދަނޑިވަޅުގެ ބޭނުން ހިފައި ސަރުކާރުގެ ދަރަނި ދުވަހެއް ދުވަހަކަށް އިތުރުކޮށް ދިވެހި ސަރުކާރު
އެމީންގެ އަތްދަށު ލާފައެވެ. އަބްދުލް ޙަކީމު ހުސައިންމަނިކު (2000) ބަޔާން ކުރައްވާ ގޮތުގައި ގާތްގަނޑަކަށް
105 އަހަރު ވަންދެން ދިވެހިރާއްޖޭގެ އިޤްތިސާދު ހިސާރުކޮށްގެން އޮތް އިންޑިޔާގެ ވޯރާއިންގެ ބާރު
ކަނޑުވާލައި އެމީހުންގެ މައްޗަށް ދިވެހި ސަރުކާރުގެ ބަސް ހިންގަން ފެށީ އިބްރާހީމް ނާސިރެވެ. އޭރަކު އޮންނަ
ސަރުކާރެއްގެ އެންމެ އިސް ވެރީންގެ އަރިހަށް ވޯރާއިން ފޮނުވަމުންދިޔަ ހަދިޔާ ދޮލަނގު އަނބުރާ
ފޮނުވާލައްވައި އެފަދަ ރިޝްވަތުގެ ހަދިޔާއެއް ޤަބޫލުފުޅު ނުކުރައްވާނޭކަން ވޯރާއިންނަށް ވިސްނޭނޭފަދަ ގޮތަކަށް
ނާސިރު އަމަލު ކުރެއްވިއެވެ.

56
އެކިއެކި ކަންކަމުގައި ބޭރުގެ އެހީތެރިކަން ހޯއްދެވުން
މި މައުލޫގައި ދިރާސާ ކުރަމުންދާއިރު އެންމެ ބޮޑަށް ފާހަގަ ކޮށްލަން ޖެހޭނެ ކަމެއް ކަމަށް
ފެންނަނީ ބޭރު ޤައުމުތަކުން ދައުލަތަށް ލިބިފައިވާ އެހީތަކަށެވެ. އެދުވަސްވަރަކީ ދުނިޔެ ތަރަށްޤީގެ މަގުގައި
މުހިއްމު ފިޔަވަޅުތަކެއް އަޅަންފެށި ދުވަސް ވަރެކެވެ. އިންޖީނާއި ތަފާތު ވައްތަރުގެ ބޯޓުފަހަރު އުފައްދައި
ބޭނުން ކުރަންފެށި ދުވަސްވަރެވެ. މަތިންދާ ބޯޓާއި ތަފާތު ވައްތަރުގެ ދަތުރު ފަތުރުގެ އައު އީޖާދުތައް ކޮށް
ދަތުރު ފަތުރާއި މުއާސަލާތުގެ ރޮނގުން ދުނިޔެވަނީ އެދުވަސްވަރު އަލުވި ފިޔަވަޅުތަކެއް އަޅާފައެވެ. ހަމަ
އެފަދައިން ބޭސްވެރިކަމުގެ ދާއިރާއިންވެސް ދުނިޔެއަށްވަނީ އެދުވަސްވަރު އިތުރު ކުރިއެރުން ތަކެއް ލިބެން
ފަށާފައެވެ. ތައުލީމީ ދާއިރާ އަށް ބަލާލި ކަމުގައިވިޔަސް ފެންނަނީ ދުނިޔެ މުޅީން އެހެން ސަފުހާއެއް ހުޅުވާލި
މަންޒަރެވެ. މި ދެންނެވި ހުރިހާ ކަމެއްގައިވެސް އެންމެ ކުރީގައި އޮތީ ޔޫރަޕްގެ ޤައުމު ތަކެވެ. ހާއްސަކޮށް
އިނގިރޭސީންގެ އަތުގައި މިދެންނެވި ހުރިހާ ދާއިރާއެއްގެ އެންމެ ފަހުގެ ޓެކްނޮލޮޖީ އޮތްކަން ދިރާސާ ކުރެވުނު
ތާރީޚީ ލިޔުންތަކުން ފެންނަމުން ދިޔައެވެ. އިސްތިޢުމާރީ އަޅުވެތިކަމުގެ ދަށުގައި ގެންގުޅުނު ގައުމުތަކަށް
އެދުވަސްވަރު އިނގިރޭސީން ބޮޑެތި އެހީތަކެއް ވެފައިވާކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. އެގޮތުން އިންޑިޔާ އަދި
ސްރީލަންކާގެ މަގުތައް ހަދައި ރޭލުވޭގެ ނިޒާމު ތަރައްޤީކުރުމުގައި އިނގިރޭސީންގެ ބޮޑު އެހީތެރިކަމެއް
ލިބިފައިވާކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. ދިވެހިރާއްޖެއަށް އެވަގުތު އެންމެބޮޑަށް ބޭނުވެފައި އޮތް ކަމެއްކަމަށް ފާހަގަ
ކުރެވުނީ ސިއްހީދާއިރާއެވެ. އިނގިރޭސީންގެ އެތައް ބައިވަރު ހަނގުރާމަވެރީން ހއ. ކެލާގައާއި އައްޑުއަތޮޅު
ގަމުގައި ބައިތިއްބާފައި ތިބުމުގެ ސަބަބުން އެމީހުންގެ ބޭސްފަރުވާގެ ކަންކަން ހަމަޖައްސާނެ ވަސީލަތްތައް
ރާއްޖޭގައި ނެތުމުގެ ސަބަބުން އިނގިރޭސީން އެމީހުންގެ މަރުކަޒުތަކުގައި ޒަމާނީ ބޭސްފަރުވާ ކުރެވޭނޭ ނިޒާމު
ޤާއިމުކުރުމަށް ނުހަނުބޮޑު އިސްކަމެއް ދިންކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. އަދި އެމީހުންނަށް ޚިދުމަތް ދިނުމަށް ޤާއިމު
ކޮށްފައިހުރި ހޮސްޕިޓަލް ތަކުން ދިވެހީންނަށް އެއްވެސް އަގަކާނުލައި ޚިދުމަތް ދެމުން ގެންދިޔަކަން ހޯދުންތަކުން

57
ހާމަވެގެން ދިޔައެވެ. މިގޮތުން ދެވޭ ޚިދުމަތް އިނގިރޭސީންނާ ދިވެހީންގެ މެދުގައި އެއްވެސް ތަފާތުކުރުމެއް
ނެތި ދެމުން ގެންދިޔަކަންވެސް ފާހަގަ ކޮށްލެވުނެވެ. އެހެންނަމަވެސް ރާއްޖޭގެ ގިނަބަޔަކަށް އައްޑުއަތޮޅު
ގަމުގައި ހުންނަ ހޮސްޕިޓަކަލަށް ގޮސް ހަރުވާ ހޯދުމަކީ ދަތި އުނދަގޫ ކަމެއްކަމުން އެކަން އޮތީ ހަމައެކަނި
އައްޑުއާއި ފޯއްމުލަކު މީހުންނަށް ލައްވާފައި އޮތް ނަސީބެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އިނގިރޭސީންގެ އަޅުވެތިކަމުން
މިނިވަން ވުމުގެ މަޝްވަރާތަކުގެ ތެރެއިން އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި އިނގިރޭސި ސަރުކާރުގެ އެހީގައި
ރާއްޖޭގެ ސިއްޙީ ދާއިރާ ތަރައްޤީ ކުރުމުގެ މާސްޓަރ ޕްލޭން އެކުލަވާ ލެވުނުކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. އެގޮތުން
ރާއްޖެއަކީ ޖަޒީރާ ރަށްތަކަކަށް ބެހިފައިވާ ޤައުމެއްކަމުން ބަލިމީހުން ހޮސްޕިޓަލް ހުންނަ ހިސާބަކަށް ގެނައުމަކީ
މިޒަމާނުގެ ތަރައްޤީވެފައިވާ ދަތުރު ފަތުރުގެ ނިޒާމުގައިވެސް ވަނީ ބޮޑު ގޮންޖެހުމަކަށް ވެފައެވެ. އެހެންކަމުން
އެކަމަށްވެސް އިނގިރޭސީންގެ ތަރައްޤީވެފައިވާ ޓެކްނޮލޮޖީގެ އެހީތެރިކަން ލިބިފައި ވެއެވެ. އަހުމަދު ޝާކިރު
(2006) ބަޔާންކުރައްވާ ގޮތުގައި ޑަކްޓަރުންނާއި ނަރުހުންގެ އިތުރުން އެޑްމިޓްކުރެވޭ ފެންވަރުގެ ވޯޑާއި
ބޭސްފިހާރަ ހިމެނޭ ހޮސްޕިޓަލް ބޯޓެއް (ގޯލްޑަންރޭ) އިނގިރޭސީން ރާއްޖެއަށް ހަދިޔާ ކުރިއެވެ. މިއީ އެންމެ
ފުރިހަމަ މާނައިގައި ކުޑަކުޑަ ހޮސްޕިޓަލެކެވެ. އަދި އޭގެ އިތުރުން މާލޭގައި ސެންޓަރަލް ހޮސްޕިޓަލް އެޅުމުގެ
ހުރިހާ ކަމަކާ އިނގިރޭސީން ހަވާލުވީވެސް އިބްރާހީމް ނާސިރު އިސްވެ ހުންނަވައިގެން އިނގިރޭސީންގެ
ވަފުދުތަކާއެކު ކުރެވުނު މަޝްވަރާ ތަކުގެ ތެރޭގައެވެ. އަދި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސިއްހީ ދާއިރާ ތަރައްޤީ ކުރުމަށް
އެޅުނު ބިންގާކަމަށްވާ ސެންޓަރަލް ހޮސްޕިޓަލުގެ ހުރިހާ މަސައްކަތެއް ވަރަށް ފުރިހަމައަށް އަމިއްލަ ޚަރަދުގައި
ކޮށްނިންމައި ދިވެހިދަޢުލަތާ ޙަވާލުކުރިކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. ހުޅުލޭ ވައިގެ ބަނދަރާއި މާލޭ ސެންޓަރަލް
ހޮސްޕިޓަލުގެ އިތުރުންވެސް ދިވެހީންނަށް އެދުވަސްވަރަށް ބޭނުންވެފައިވާ ބޮޑެތި ކަންކަމުގައި އިނގިރޭސީންގެ
އެހީތެރިކަން އިބްރާހީމް ނާސިރު ހޯއްދަވާފައިވަނީ ވަރަށް ފުރިހަމައަށް އެހާމެ ހިކުމަތްތެރިކަމާ އެކުގައިކަން
ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ.

58
ބައެއްފަހަރު ޚާރިޖީ ކަންކަމުގައި މާބޮޑަށް ހަރުކަށިވެ ވަޑައިގެންފައިވުން
އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގެ ދުވަސްވަރަކީ ދިވެހި ތާރީޚްގައި ފާހަގަ ކޮށްލެވޭ މުހިއްމު ކަންތައް
ތަކެއް ހިނގާފައިވާ ދުވަސްވަރެކެވެ. އެގޮތުން މިދިރާސާ އެކަމަކަށް އަމާޒުކުރާ ޚާރިޖީ ގުޅުންތަކުގެ ދާއިރާގައި
އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަން ކަމަށް މި ދިރާސާގައި މާނަކުރާ ވިއްސަކަށް އަހަރުގެ ތެރޭގައި ވަނީ ވަރަށް
ގިނަގުނަ މަސައްކަތް ތަކެއް ކުރައްވާފައެވެ. އެންމެ ބޮޑު ގޮންޖެހުމެއް ކަމަށް ފެންނަނީ އެމަނިކުފާނުގެ
ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ ދާއިރާގެ ގިނަ މުޢާމަލާތް ތަކެއް އަމާޒުވެފައި ވަނީ އެދުވަސްވަރުގެ އެންމެ
ކުރިއަރާފައިވާ އެއްބާރު ކަމަށްވާ އިނގިރޭސީން ކަމަށް ވުމެވެ. އިނގިރޭސީންނަކީ އޭރުވެސް ދުނިޔޭގެ
ނިސްބަތުން ހުރިހާ ދާއިރާއަކުންވެސް ބޮޑެތި ކުރިއެރުންތަކެއް ހޯދާފައިވާ ތަރައްޤީ ގައުމެކެވެ. މިލްޓަރީގޮތުން
ދުނިޔޭގެ ބޮޑު ބާރެކެވެ. ސިޔާސީގޮތުން ނަމޫނާއެއްކަމަށް އަމިއްލަ އަށް ދައުވާކުރަމުން އޭރުވެސް އަދި
މިހާރުވެސް ކުރިއަށްދާ ފުރިހަމަ ރިޔާސީ ރަސްކަމެކެވެ.
އިސްވެ ދެންނެވިފަދަ ގަދަފަދަ ބާރަކާ އެކުގައި ދިވެހިރާއްޖެ އެދުވަސްވަރު ގެންގުޅުނު ޚާރިޖީ
ގުޅުންތަކަކީ މުޅިންވެސް ދިވެހީންގެ މަސްލަހަތު ސަލާމަތް ކުރުމަށް ވަކާލާތު ކުރެވެމުން ދިޔަ ޚާރިޖީ
ސިޔާސަތެއްކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. މިބައިގައި ފާހަގަ ކޮށްލަނީ އެފަދަ ގަދަފަދަ ބާރަކާއި ދިވެހިރާއްޖެ ފަދަ
ނިކަމެތި މީސްކޮޅު މަދު އަމުދުން މިލްޓަރީ ގޮތުން ޤައުމު ދިފާޢުކުރުމުގެ ބާރުނެތް ޤައުމަކަށް ނުހަނު
ނުރައްކާތެރި ކަމެއްކަމަށްވާތީ އެކަމުގެ ސަބަބުން ދިމާވެދާނެ ގެއްލުމެއްގެ މައްޗަށެވެ.

59
ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުގެ ސަބަބުން ދިވެހިރާއްޖޭގެ ދާހިލީ ކަންކަމަށް ނުފޫޒުފޯރުވާފައިވާ މިންވަރު
މުޖުތަމައެއްގެ ހައިސިއްޔަތުން ދުނިޔެއަކީ ވަރަށް ކުޑަ ތަނެކެވެ. އެއްރަށާއި އަނެއްރަށާ ދެމެދު
ތަފާތު ގުޅުންތައް ބާއްވާ ފަދައިން އެއްގައުމާއި އަނެއް ޤައުމާ ދެމެދުވެސް ތަފާތު ރޮނގުތަކުން ގާތްގުޅުންތައް
ބާއްވަން ޖެހެއެވެ. މިގޮތުން ދެޤައުމެއްގެ ދެމެދުގައި ބާއްވާ އެކުވެރިކަމުގެ ގުޅުންތަކަކީ ޚާރިޖީ ގުޅުންތަކެވެ.
ކަންމިހެން އޮތްނަމަވެސް ބައެއް ޤައުމުތަކުން އެ ޤައުމުތަކުގެ ޚާރިޖީ ސިޔާސަތު ތަންފީޒުކުރުމަށް އެހެން
ޤައުމުތަކުގެ ދާޚިލީ ކަންކަމުގެ ތެރެއަށް ވަންނަނީ މަދެއްކޮށެއް ނޫނެވެ. އެހެންކަމުން ޤައުމުތަކުގެ ޚާރިޖީ
ސިޔާސަތުތައް ގިނަފަހަރަށް އެޤައުމުތަކުގެ ދާޚިލީ ހަމަޖެހުމަށް ވަރަށް މުހިއްމު ދައުރެއް އަދާކުރެއެވެ.
ދިވެހިރާޖޭގެ ތާރީޚްގައި ވެސް މިދެންނެވިފަދަ ކަންތައްތައް ހިނގާފައިވާކަން ފާހަގަ ކޮށްލެވުނެވެ. ހާއްސަކޮށް
އިބްރާހީމް ނާސިރު ދިވެހިރާއްޖޭގެ އެންމެ މަތީ ވެރިކަމާ ހަވާލުވެ ވަޑައި ގެންނެވުމުގެ ކުރީގައިވެސް އައީ
ޚާރިޖީ ކަންކަމުގެ ސަބަބުން ދިވެހިރާއްޖޭގެ ދާހިލީ ހަމަޖެހުމަށް އަސަރު ފޯރަމުންނެވެ.
ވޯރާ ވިޔަފާރިވެރިންގެ ފަރާތުން ދިވެހިރާއްޖޭގެ ދާހިލީ ހަމަޖެހުމަށް އެތައް ގޮތަކުން ނުފޫޒު ފޯރުވާފައި ވާކަން
ހޯދުން ތަކުން ހާމަވެގެން ދިޔައެވެ.

60
ނިންމުން
ނިންމުމުގެ ޚުލާސާ
މިއީ އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުތައް އޮތްގޮތް ހޯދާބަލައި
ދެނެގަތުމަށް ހަދާފައިވާ ދިރާސާއެކެވެ. އެހެންކަމުން އެކަމުގެ މައުލޫމާތު އެއްކުރުމަށްޓަކައި އެއްކުރެވުނު
ލިޔުންތަކުން ނަގާފައިވާ ޑާޓާތައް ތަހުލީލުކޮށް ހޯދި ހޯދުންތަކުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް ލިޓްރޭޗަރ ރިވިއުގެ
އަލީގައި ކުރެވުނު ޑިސްކަޝަނުން ސާބިތުވިގޮތުގައި އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖެ ވަނީ
ޚާރިޖީގޮތުން ވަރަށް ގިނަ އެހާމެ ދަތި އުނދަގޫ މަސައްކަތް ތަކެއް ކޮށްފައެވެ. އަދި މިމަސައްކަތްތައް
ޖިވެހިރާއްޖޭގެ މަސްލަހަތު ހިމާޔަތް ކުރެވޭގޮތަށް ކާމިޔާބު ކުރުމަށް ޓަކައި ނާސިރުގެ ރޯލު ވަރަށް ބޮޑުކަން
ހާމަވެގެން ދިޔައެވެ.
ދިރާސާއިން ފާހަގަކުރެވުނު އަނެއްކަމަކީ އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަން ފެށުނުއިރު އިނގިރޭސީން
އޮތީ ދިވެހިރާއްޖެ އިސްތިޢުމާރު ކޮށްގެންކަމާއި އިނގިރޭސީން ދިވެހިރާއްޖެ އިސްތިޢުމާރު ކުރުމަށް ހަދާފައިވާ
އެއްބަސްވުމުގައި ވާގޮތުންނަމަ އިނގިރޭސީން ފިޔަވައި ބައިނަލަޤުވާމީ އެއްވެސް ފަރާތަކާއެކު ދިވެހިރާއްޖެއަށް
ބައިނަލަޤުވާމީ ގުޅުމެއް ނުބޭއްވޭނެއެވެ. އަދި ބޭރުގެ ފަރާތަކާއެކު ދިވެހިރާއްޖެއިން އެއްވެސް މުޢާމަލާތެއް
ކުރަން ވެއްޖެނަމަ އެކަމެއް ކުރެވޭނީ ސިލޯނު ސަރުކާރުގެ ބެލުމުގެ ދަށުން އެ ސަރުކާރު މެދުވެރިވެގެން ނެވެ.
ރެކޮމެންޑޭޝަން

61
މި ދިރާސާއަކީ އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުތައް އޮތްގޮތް
ދެނެގަތުމަށް ކޮށްފައިވާ ދިރާސާއެކެވެ. ތާރީޚީ މިފަދަ ދިރާސާއެއް ކުރުމަށްޓަކައި ކަންހިނގާފައިވާ ޒަމާނުގެ
ތާރީޚް އެނގޭ ގިނަ ލިޔުންތަކެއް ހޯދުމަކީ ވަރަށް މުހިއްމު ކަމެކެވެ. އެގޮތުން އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ
ވެރިކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ ސިޔާސަތުތައް ފެންނަން ހުރި ލިޔުންތަކަކީ މިފަދަ ދިރާސާއެއް ކުރުމަށް
އެންމެ އެކަށީގެންވާ މިންވަރުގެ ލިޔުންތަކެއް ކަމަށް ޤަބޫލެއް ނުކުރެވެއެވެ. އަދި ރާއްޖެތެރޭގެ ރަށެއްގައި
ހުރެގެން މިފަދަ ތާރީޚީ ދިރާސާއެއް ކުރަން ޖެހުމުން ތާރީޚީ ލިޔުންތައް އިތުރަށް ހޯދުމުގެ ފުރުސަތުވެސް
ހަނިވެގެން ދިއުމާއި އެކު ބޭނުންވި މިންވަރަށް މައުލޫއާ ގުޅޭ ޞައްޙަ މައުލޫމާތު ދިރާސާގައި ހިމެނުމަށް
ހުރަސްއެޅުނުކަން ފާހަގަވިއެވެ. އެހެންކަމުން މިފަދަ އިރާސާއެއް އެންމެ ފުރިހަމައަށް ހެދުމަށްޓަކައި
އެކަށީގެންވާ ލައިބްރަރީތައް ހުރި މާހައުލެއް އިޙްތިޔާރު ކުރުމަކީ ދިރާސާ އިތުރަށް ފުރިހަމަ ކުރެވިދާނެ
ކަމެއްކަމަށް ފެނެއެވެ. އަދި ހަމަ އެފަދައިން ތާރީޚީގޮތުން މަތީތައުލީމު ޙާސިލު ކުރައްވައިގެން ތިއްބެވި
ބޭފުޅުންގެ އެހީތެރިކަން ލިބޭފަދަ މާހައުލެއްގައި ދިރާސާ ކުރިއަށް ގެންދިއުން މުހިއްމު ކަމަށް ފެނެއެވެ.
މިދިރާސާއިން އެނގުނު އެންމެބޮޑު އެއްކަމަކީ އެދުވަސްވަރު ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޚާރިޖީ ގުޅުންތައް އޮތީ
އެއްޤައުމަކަށް ހުއްޓިގެންކަމާއި އެއީ އެ ދުވަސްވަރު ޤައުމު އަޅުވެތި ވެފައި އޮތުމުގެ ސަބަބުން ކަމެވެ. އޭރުގެ
އެންމެ ބޮޑު އިސްތިޢުމާރީ ބާރުކަމަށްވާ އިނގިރޭސީންގެ ވަކިތަކުގެ ދަށުގައި ރާއްޖެއޮތީ ރަނގަޅަށް
ބަނދެވިފައެވެ. ވުމާއެކު މިދިރާސާ ހެދުމުން އަޅުގަނޑަށް ފާހަގަ ކުރެވުނު އަނެއްކަމަކީ އިބްރާހީމް ނާސިރުގެ
ވެރިކަމުގައި އިނގިރޭސީންނާ ދިވެހިރާއްޖެއާ ދެމެދު އޮތް ސިޔާސީގުޅުންތައް ދިރާސާ ކުރުމަކީ ވަރަށް މުހިއްމު
ކަމެއްކަމެވެ. އަދި އެފަދަ ދިރާސާއެއް ހަދައިފިނަމަ އަޅުގަނޑުގެ ދިރާސާގައި އުފެދިގެންދިޔަ ސުވާލުތަކަށް
ފުރިހަމަ ޖަވާބު ލިބިގެން ދާނެކަމަށް ފެނެއެވެ. އަދި ހަމަ އެއާއެކު ވޯރާ ވިޔަފާރިވެރީން ރާއްޖޭގައި ހިންގި
ކަންތައް ތަކަށް ވަކިން ދިރާސާއެއް ހެދުމަކީވެސް މުހިއްމު ކަމެއްކަމަށް ފެނެއެވެ.

62
ޙަވާލާ ލިސްޓް:
އެން. ޖަޔަޕަލަން. (2001). ފޮރިންޕޮލިސީ އޮފް އިންޑިޔާ. ނިއުދިއްލީ: އެޓްލާންޓިކް ޕަބްލިޝަރ އެންޑް
ޑިސްޓިބިއުޓަރސް.
ގްލެންޕަލްމަރ އެންޑް ޓީ.ކްލިފްޓަން މޯރގަން. (2006). ތިއަރީ އޮފް ފޮރިންފޮލިސީ . އެމެރިކާ:
ޕްރިންސްޓަން ޔުނިވަރސިޓީ ޕްރެސް.
ޑަބްލިޔު. ލޯރެންސް ނިއުމަން. (2003). ސޯޝިއަލް މެތަޑްސް ކުއަންޓޭޓިވް އެންޑް ކޮލިޓޭޓިވް އެޕްރޯޗް.
(އިންވަނަ އިސްދާރު) ޔޫ.އެސް.އޭ: ޔުނިވަރސިޓީ މިސްކޮންސިން އެޓް ވައިޓްވޯޓަރ.
އަލީ ހަފުމީ އަހުމަދު. (2012). ދިވެހީންނާ އިނގިރޭސީންގެ ކޯޅުން ސުވާދީބު. މާލެ: ކޮރޯނާ ޕްރެސް.
މުހައްމަދު އިބްރާހީމް ލުތުފީ. (2011). މުޚްތަޞަރު ތާރީޚް ދީބާމަހަލް)ދިވެހިރާއްޖޭގެ ތާރީޚް ކުރުކޮށް(. މާލެ:
ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤައުމީ ޔުނިވަރސިޓީ.
އިބްރާހިމް ޝިހާބު. (2007). ދިވެހިއަދީބުންގެ ދުވަސްވީ ލިޔުންތައް.6 މާލެ: ނޮވެލްޓީ ޕްރިންޓާރސް އެންޑް
ޕަބްލިޝާރޒް ޕވޓ.ލޓޑ.
ޖޯން ޑަބްލިޔު ކްރެސްވެލް. (2009). ރިސާޗް ޑިޒައިން. ޔޫއެސްއޭ: އެސިޑް ފްރީ ޕޭޕަރ.

63
ސީ.އާރު.ކޮތަރި. (2004). ރިސާރޗް މެތަޑްލޮޖީ މެތަޑް އެންޑް ޓެކްނިކްސް)ދެވަނަ އިސްދާރު(. ނިއުދިއްލީ:
ނިއުއޭޖް އިންޓަރނޭޝަނަލް ޕަބްލިޝަސް.
އިލިޔާސް ހުސެއިން އިބްރާހީމް. (2009). ދިވެހިންގެ ގައުމީ ބަޠަލު.ވެލާނާގޭ ޚާންދާނުގެ ފަޚުރެއްކަމުގައިވި
ނާސިރު.ކުޅުދުއްފުށި: ކުޅުދުއްފުށި އޮންލައިން. ނެގީ com.ushifhudhufkul://ptht/ން
އަބްދުލް ޙަކީމު ހުސައިންމަނިކު. (2000). ލަންކާ ސަރުކާރުން ދިވެހިހިކިކަނޑުމަސް ގަތުން ހުއްޓާލީ
ވޯރާވިޔަފާރިވެރިން ފޮނުވާލީމައެއްނޫނެވެ. މާލެ: (ފުރަދާނަ) މަޖައްލާ
އައިމިނަތު އިބްރާހީމް. (2009). ތާރީޚުގެ ތެރެއިން ދިވެހިރާޖެ. މާލެ: ކޮރޯނާ ޕްރެސް.
އިބްރާހީމް ޝިހާބު. (1994). ޝިހާބުގެ މަޒުމޫނުތައް 17. މަލަސް 49. މާލެ: ދިވެހިބަހާއި ތާރީޚަށް
ޚިދުމަތްކުރާ ޤައުމީ މަރުކަޒު.
ކަށިމާ އަޙުމަދު ޝާކިރު. (2004). ވިހިވަނަ ޤަރުނުގައި ދިވެހިރާއްޖެ1. ދިވެހިބަހާއި ތާރީޚަށް ޚިދުމަތްކުރާ
ޤައުމީ މަރުކަޒު. މާލެ: ނޮވެލްޓީ ޕްރިންޓަރސް އެންޑް ޕަބްލިޝަރސް
ކަށިމާ އަޙުމަދު ޝާކިރު. (2006). ވިހިވަނަ ޤަރުނުގައި ދިވެހިރާއްޖެ2. ތަޢުލީމާއި ޞިއްޙަތު. ދިވެހިބަހާއި
ތާރީޚަށް ޚިދުމަތްކުރާ ޤައުމީމަރުކަޒު. މާލެ: ނޮވެލްޓީ ޕްރިންޓަރސް އެންޑް ޕަބްލިޝަރސް.

64
އަޙްމަދު ޝާކިރު. (2006). ވިހިވަނަ ޤަރުނުގެ ތެރޭގައި ދިވެހިރާއްޖެ 4، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފުރަތަމަ
ޖުމްހޫރިއްޔާއާއި އެންމެ ފަހުގެ ރަސްކަން. ދިވެހިބަހާއި ތާރީޚަށް ޚިދުމަތްކުރާ ޤައުމީ މަރުކަޒު.
މާލެ: ނޮވެލްޓީ ޕްރިންޓަރސް އެންޑް ޕަބްލިޝަރސް.
ޔުކިނޯރީ ކޮމިން. (2007). ސެކްރެސީ އިން ޔޫއެސް ފޮރިންޕޮލިސީ. ވޮޝިންޓަން ޑީ.ސީ: އޮންލައިން
ޕަބްލިޝަސް.
މުޙައްމަދު ނަޝީދު. (1995). ދަގަނޑު ދަހަނާ ދިވެހިރާއްޖެ އިނގިރޭސީންގެ ހިމާޔަތުގެ އުނގަށް -1800
1900 މާލެ: މާލޯފާނު ޕަބްލިޝާޒް.
ޑޭވިޑް ސޮގޭ. (2002). ގިވް އެންޑް ޓޭކް ވަޓްސްދަ މެޓަރ ވިތް ފޮރިންއެއިޑް. ޑާކާ: ޔުނިވަރސިޓީ
ޕްރެސް.